

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Program om karakterdannelse på erhvervsuddannelserne. Bruttokatalog med redskabsskitser.

Louw, Arnt; Gimmler, Antje; Albrechtsen, Thomas Rohde Skovdal; Tolstrup, Søren; Weissert, Nikolai ; Christensen, Mette; Thodsen, Jonas

Creative Commons License
Ikke-specificeret

Publication date:
2020

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Louw, A., Gimmler, A., Albrechtsen, T. R. S., Tolstrup, S., Weissert, N., Christensen, M., & Thodsen, J. (2020, sep. 2). Program om karakterdannelse på erhvervsuddannelserne. Bruttokatalog med redskabsskitser. (1 udg.).

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Pluss-

Program om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne
Bruttokatalog med redskabsskitser

Styrelsen for Undervisning
og Kvalitet
Juni 2020

DM Skills

Indhold

Introduktion til bruttokataloget: Formål og baggrund	3	Tema 2: Karakterdannelse i praksis	40
Baggrunden for katalogets indhold	4	Introduktion til temaet	41
Resultater fra kortlægningen af litteratur og praksis	6	Redskab 2.1: Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning	45
Sammenfatning af input fra de regionale temamøder og REU	9	Redskab 2.2: På arbejde i skolen – Karakterdannelse i praksisnær undervisning	55
Fra kortlægning og input til temaer og redskabsskitser	10	Redskab 2.3: Fra kompetencemål til praktikmål – karakterdannelse i koblingen mellem skole og praktik	63
Introduktion til temaer og redskabsskitser i kataloget	11	Tema 3: Karakterdannelse til fagperson	72
De tre temaer og 10 redskaber i bruttokataloget	12	Introduktion til temaet	73
Oversigtsfigur over dimensioner for karakterdannelse, temaer og redskaber	14	Redskab 3.1: Tanker om at være faglært – Karakterdannende refleksion om identitet som faglært 77	
Tema 1: Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber	15	Redskab 3.2: Tværfaglig temadag: Karakterdannende refleksion på tværs af fag	84
Introduktion til tema	16	Redskab 3.3: Guide til rollemodeller: Karakterdannelse i mødet med en faglært	90
Redskab 1.1: Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller	20		
Redskab 1.2: Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet	25		
Redskab 1.3: Intraundervisning på GF2: Karakterdannelse i mødet med et fag	30		
Redskab 1.4: Besøg en elev: Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik	35		

Introduktion til bruttokataloget: For- mål og baggrund

Dette er et bruttokatalog over redskabsskitser til brug i udviklings- og afprøvningsprocessen i "Program om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne". Formålet med programmet er at understøtte stærke dannelsesmiljøer i erhvervsuddannelserne ved at udvikle redskaber, som kan understøtte erhvervsskolernes arbejde med karakterdannelse til faglig stolthed fremover.

Katalogets formål

Katalogets formål er at rammesætte redskabernes formål, indhold og produkter, når deltagerskolerne i programmet skal i gang med at udvikle og afprøve redskaber, der kan styrke skolerne arbejde med karakterdannelse til faglig stolthed.

Derfor rummer kataloget teoretisk begrundede forslag til og eksempler på, hvad redskaberne bør lægge vægt på og kan indeholde af konkrete metoder, aktiviteter og materialer. Kataloget indeholder konkret 10 redskabsskitser inden for tre temaer. Disse er:

Tema	Redskaber
Tema 1: Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber	1.1. Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller 1.2. Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet 1.3. Intraundervisning på GF2: Karakterdannelse i mødet med et fag 1.4. Besøg en elev: Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik
Tema 2: Karakterdannelse i praksis	2.1 Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning 2.2 På arbejde i skolen: Karakterdannelse i praksisnær undervisning 2.3 Fra kompetencemål til praktikmål: Karakterdannelse i koblingen mellemskole og praktik
Tema 3: Karakterdannelse til fagperson	3.1 Tanker om at være faglært: Karakterdannende refleksion om identitet som faglært 3.2 Tværfaglig temadag: Karakterdannende refleksion på tværs af fag 3.3 Guide til rollemøder: Karakterdannelse i mødet med en faglært

Det har været et hensyn i udarbejdelsen af forslag til indhold, at disse på den ene side efterlader et udviklingsrum til deltagerskolerne og på den anden side sætter en klar retning for udviklingsarbejdet. Det skal bidrage til, at de udviklede redskaber i programmet indgår i en helhed, hvor hvert enkelt redskab både er anvendeligt i praksis og teoretisk begrundet.

Baggrunden for katalogets indhold

Kataloget står på en grundig forundersøgelse, der er gennemført fra november 2019 til maj 2020. Forundersøgelsen omfatter en kortlægning af litteratur og praksis, der er blevet præsenteret og diskuteret på fire regionale temamøder om karakterdannelse. Dertil er REU også kommet med input til programmet (i boksene på næste side er kortlægningen og temamøderne kort beskrevet). De samlede resultater fra kortlægningen af litteratur og praksis findes i en separat rapport, som deltagerskolerne vil få adgang til sammen med dette katalog.

I de næste to afsnit sammenfattes resultaterne fra kortlægningen af litteratur og praksis.

Kortlægning af litteratur og praksis

Kortlægningen fandt sted i november og december 2019. Formålet med kortlægningen var at besvare fire spørgsmål. Disse var:

- Hvordan kan karakterdannelse og faglig stolthed forstås på erhvervsuddannelserne? Herunder både med afsæt i forskningslitteratur og praksis.
- Hvornår møder eleverne typisk dannelseselementer i deres uddannelsesforløb på forskellige erhvervsuddannelser?
- Hvordan arbejder erhvervsskolerne med elevernes karakterdannelse og faglige stolthed? Herunder også, om der er særlige emner, som skolerne arbejder med.
- Hvor er der potentialer for at styrke erhvervsskolernes arbejde med karakterdannelse og faglig stolthed.

Kortlægningen af praksis bestod af 12 ekspertinterviews med repræsentanter fra elev-, medarbejder-, leder-, bestyrelses- og interesseorganisationerne på EUD-området samt 2 forskere fra hhv. Nationalt Center for Erhvervspædagogik og DPU. Dertil bestod kortlægningen af 20 telefoninterviews med relevante personer på 20 erhvervsskoler – enkelte ledere, men særligt med lærere og relevante medarbejdere (fx praktikmedarbejdere og studievejledere).

Regionale møder om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne

Der blev i januar 2020 afholdt fire regionale temamøder om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne i hhv. Aalborg, Odense, Aarhus og på Frederiksberg.

Temamøderne havde til formål at få skolernes input til, hvordan vi kan styrke og tydeliggøre dannelsesaspektet i erhvervsuddannelser gennem udvikling af redskaber til skolernes arbejde med karakterdannelse.

Der var i alt omtrent 80 deltagere fra 40 skoler til de fire temamøder. Deltagerne var særligt ledere, undervisere og uddannelseskoordinatorer. Dertil var et mindre antal uddannelseskonsulenter, studievejledere, elever og repræsentanter fra lokale uddannelsesudvalg.

Der var deltagere fra alle fire hovedområder – og både fra EUD og EUX.

Resultater fra kortlægningen af litteratur og praksis

Herunder præsenteres sammenfatningen af kortlægningen af litteratur og praksis. *Kortlægningens samlede resultater er et væsentligt grundlag for forslagene til vægtning og indhold i katalogets redskabsskitser.*

Resultaterne af litteraturkortlægningen

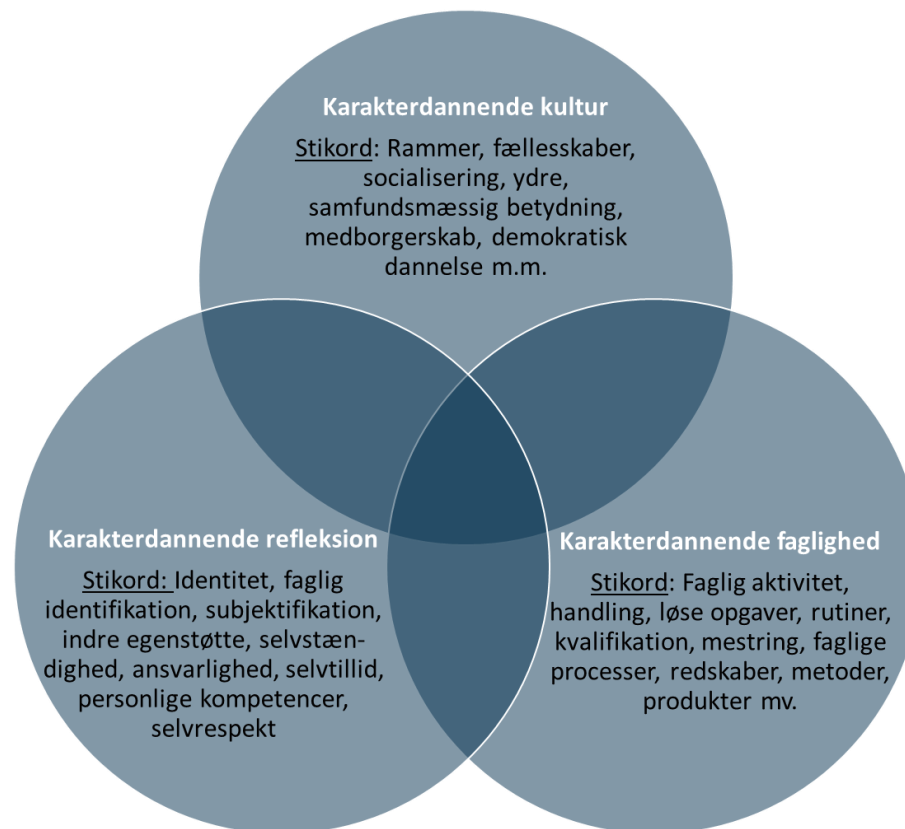
Litteraturkortlægningen viser først og fremmest, at både karakterdannelse på erhvervsuddannelserne og faglig stolthed er underbelyste begreber forskningsmæssigt. Derfor trækker kortlægningen også på et bredt udsnit af litteratur af både empirisk og teoretisk karakter, der kan hjælpe os til at forstå, hvad karakterdannelse og faglig stolthed kan være på erhvervsuddannelserne. Med afsæt i kortlægningen, forstår vi *karakter som et begreb for relativt varige og faste dispositioner og egenskaber, der kendetegner en person, og som evalueres af andre* (fx som stærk eller svag, god eller slet karakter). *Karakterdannelse er den proces, hvor en persons karakter formes i et samspil med omgivelserne.*

På erhvervsuddannelserne vil karakterdannelsen afhænge af den etos og etik, der kendetegner det erhverv, som en elev uddanner sig til, og kan *være noget alment som går på tværs af erhvervsuddannelser* (fx vedholdenhed) *eller noget mere specifikt* (fx i arbejdet som frisør, elektriker, gartner, automekaniker, tømrer, SOSU-assistent osv.). *Fælles for alle uddannelserne er dog en "rettethed" mod en et fag/et erhverv.* Det, som gør erhvervsuddannelserne ens og unikke er, at de alle er rettet mod et specifikt erhverv, og at eleverne forstår sig selv som fagpersoner, er indstillet på at gøre det godt som fagperson og søger at leve op til traditioner, normer og værdier.

Karakterdannelsen og faglig stolthed på erhvervsuddannelserne retter sig mod en genstand og har både en ydre og en indre betydning. Vores begrebsafklaring af karakterdannelse er, at det er en karakterdannende proces til faglig

stolthed. *Derfor begrebsætter vi det som karakterdannelse til faglig stolthed.* Vi betoner følgende tre karakterdannende dimensioner, der samtidig tilbyder en operationalisering af karakterdannelse til faglig stolthed i tre dimensioner. Dimensionerne og stikord knyttet til dem fremgår af figuren.

De tre karakterdannende dimensioner og stikord knyttet til dem

Begrebsafklaringen gør det for det første muligt at være sensitiv overfor, at hver enkelt erhvervsuddannelse og fag har en historie, et genstandsfelt og en faglighed. Samtidig udgør afklaringen en samlende ramme for arbejdet med karakterdannelse og faglig stolthed på erhvervsuddannelserne, *der udspringer af det, som gør erhvervsuddannelserne ens og unikke: At de alle er rettet mod et specifikt erhverv.*

Resultaterne af praksiskortlægningen

På tværs af ekspert- og erhvervsskoleinterviews, udtrykker informanterne en sondring mellem hhv. en almen dannelse og en faglig og/eller erhvervsrettet dannelse. I informanternes beskrivelse af faglig og/eller erhvervsrettet dannelse, lægger de bl.a. vægt på, at det handler om, at eleverne forstår sig selv som fagpersoner, er indstillet på at gøre det godt som fagperson og søger at leve op til traditioner, normer og værdier inden for det enkelte fag og de erhverv, de retter sig mod.

I forståelsen af almen dannelse refererer en del informanter til det almene som noget, der går på tværs af erhvervsuddannelserne (fx empati, samvittighed, dømmekraft, myndighed) – herunder med en betoning af kritisk sans, refleksion, demokratisk handlekompetence og medborgerskab. På tværs af ekspert- og erhvervsskoleinterviews, lægger informanterne dog også vægt på, at dannelsen særligt sker og bør ske gennem fagene – gennem oplevelsen og udførelsen af handlinger og produkter i praksis. Som en informant siger: "Når en elev vokser med opgaven, vokser de også selv." Det er i den forbindelse meningsfuldt at sondre mellem dannelsen, som finder sted i læringsarenaerne på skolen, på arbejdspladsen samt i vekselvirkningen og koblingen mellem skole og arbejdsplads. Læringsarenaerne er illustreret i figuren herunder.

Læringsarenaer og kobling mellem dem

Elevernes møde med dannelseselementer – og skolernes arbejde hermed

På arbejdspladsen møder eleverne særligt dannelseselementer ved at blive en del af forpligtende arbejdsfællesskaber, hvor alle er afhængige af fx hinandens kompetencer, mødestabilitet, planlægning, effektivitet og korrekt udførelse af opgaver og produkter. Her finder dannelsen sted gennem en socialisering samt direkte og indirekte feedback, ligesom den også finder sted ved, at eleverne fx introduceres til uniformer, ritualer, omgangstoner, vigtige begivenheder, sociale dynamikker og formelle aftaleforhold.

I vekselvirkningen og koblingen mellem skole og arbejdsplads, møder eleverne også væsentlige dannelseselementer. Det er i koblingen mellem læringslogikkerne på skolen og arbejdspladsen, at eleverne fx får mulighed for at blive

bevidste om – og sætte ord på - den tavse viden og erfaring, som de får gennem kroppen på arbejdspladsen – fx gennem samtaler med undervisere og praktikmedarbejdere. Her er mødet med den karakterdannende refleksionsdimension et centralt dannelseselement. I vekselvirkningen og koblingen mellem skole og arbejdsplads er der eksempler på skoler, som aktivt arbejder med portfolioer, logbøger og opgaver i forbindelse med elevernes praktikforløb. Et eksempel er malerfagets praktikum, hvor elevernes skal arbejde med en opgave, mens de er i praktik.

På skolen møder eleverne også dannelseselementer. På GF1 fylder den kulturelle og refleksive dimension af karakterdannelsen mest. Eleverne møder en ny, karakterdannende kultur og gennemgår en karakterdannende refleksion gennem fx nye, sociale fællesskaber, det individuelle ansvar for læring, der påhviler eleverne på erhvervsuddannelserne, og mødet med værdier for god opførsel på skolerne. Dertil er der dannelseselementer at finde i de almene fag, elevrådsarbejde og deltagelse i skolens sociale og politiske liv.

Når eleverne kommer på GF2 og senere på hovedforløbene, kommer den karakterdannende faglighed til at fylde mere. Fx gennem erhvervsrettede fag, et større fokus i fagene på at blive klar til praktikforløbene og møder med virksomhedsrepræsentanter.

På skolerne er et centralt omdrejningspunkt for det karakterdannende arbejde desuden simulering af virkelige arbejdsituationer. Simuleringen kan rumme alle tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed. I den forbindelse har en del skoler endvidere arbejdet med bæredygtighed, FNs Bæredygtigheds mål og klima som overskrift. I boksen herunder er desuden listet eksempler på, hvordan skolerne arbejder med elevernes karakterdannelse inden for skolens læringsarena. I boksen herunder er desuden listet eksempler på, hvordan skolerne arbejder med elevernes karakterdannelse.

Eksempler på, hvordan skolerne arbejder med elevernes karakterdannelse

Fagundervisning: Simulering, rollespil, gruppearbejde, sidemandsoplæring, underviseren som rollemodel, inddragelse i beslutninger om arbejdsform og indhold, spørgsmål til refleksion, historiefortælling af undervisere eller eksterne.

Tværfaglig undervisning: Projektorienteret undervisning på tværs af fag, hvor fx erhvervslivet inddrages – så lokalt og virkelighedsnært som mulig. Dette fx med bæredygtighed og klima som overskrift.

Udenfor undervisningen: Fællesarrangementer på skolen (fx karrieredage, jobdage, skills, Demokratiets Dag, sociale arrangementer), studieture, virksomhedsbesøg, foreningsliv, elevrådsarbejde.

Skolens rammer: Simulering – skolerne forsøger at få en virksomhedskultur ind på skolen i forhold til fx uniformering, udsmykning og samarbejdet med erhvervslivet generelt.

Potentialer for at understøtte erhvervsskolernes arbejde

På tværs af ekspert- og erhvervsskoleinterviews udtrykker informanterne et potentiale i at udvikle materialer, der begrebsliggør og sætter mål for karakterdannelse og faglig stolthed i alle fag. I forlængelse heraf udtrykkes et potentiale for at udvikle konkrete, didaktiske redskaber, som særligt elever og undervisere kan bruge i deres praksis – herunder med et stærkt fokus på virkelighedsnærhed, anvendelse og understøttelse af elevernes bevidstgørelse om deres kropslige læring.

Dertil udtrykker informanterne også, at der kan et potentiale i at arbejde med bæredygtighed og 21st Century Skills, ligesom der også kan ligge et potentiale i at styrke elevrådsarbejdet på skolen.

I vekselvirkningen mellem skole og arbejdsplads udtrykker informanterne et potentiale i at udvikle redskaber, som elever og lærere (og praktikpladser) kan anvende i forberedelsen, opsamlingen, efterbehandlingen og refleksionen samt

opstillingen af læringsmål i forbindelse praktikforløb. Et forslag er at arbejde med aktionslæring.

Sammenfatning af input fra de regionale temamøder og REU

Gennemførslen af de fire temamøder og en analyse af de input, som kom fra deltagerne på temamøderne og REU, tegnede et billede af, at den begrebsætning af karakterdannelsens tre dimensioner, som blev præsenteret i litteraturkortlægningen, er meningsfuld at anvende som ramme for udviklingsarbejdet i program om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne. Dertil vidnede de modtagne input også om, at det er meningsfuldt at sondre mellem karakterdannelse, som finder sted på skolen, på arbejdspladsen og i koblingen mellem skole og praktik, hvor koblingen særligt sted dels på skolen, dels i praktiken.

På temamøderne identificerede deltagerne i øvrigt en række potentialer for arbejdet med elevernes karakterdannelse. Deltagerne fandt, at det vil rumme et potentiale, hvis redskaberne:

Redskaberne har et potentiale for at styrke elevernes karakterdannelse, når de:

- Har fokus på *på elevernes uddannelsesstart*: Herunder at skabe en nysgerrighed og forståelse af fagenes historie, dets værdier, normer, traditioner og samfundsmæssige formål; understøtte elevernes socialisering ind i faglige fællesskaber på skolen og styrke klassefællesskaberne i introforløbet
- Har fokus på *elevernes karakterdannelse i praktikforløbet*: Herunder ved at sætte mål for og følge op på elevernes faglige mestring i praktikforløbet; udarbejde opgaver, som skal løses i praktikforløbet, eller portfolioer, hvor eleverne sætter ord på deres faglige mestring; at skabe bevidsthed om eksisterende, ønskede og udviklede, faglige karaktertræk og kompetencer
- Kan bidrage til at *minske skellet mellem at gå i skole og gå på arbejde*: Herunder ved at simulere virkelige arbejdsituationer på skolen; lade eleverne løse praksisnære opgaver i skolen; ved at give eleverne opgaver, der har til formål at få dem til at reflektere over koblingen mellem teori og praksis, når de veksler mellem skole- og praktikperioder på hovedforløbet
- Har fokus på at *opbygge en faglig identitet hos eleverne*: Herunder ved at udvikle redskaber, som kan anvendes af elever og lærere med det formål at få eleverne til at reflektere over deres faglige identitet; herunder hvilke faglige kompetencer, de besidder, hvilke karaktertræk, de har, og hvordan de selv bringer deres faglige identitet i spil – i skolen og praktik
- Kan bidrage til, at eleverne bliver *ansvarlige og reflekterende fagpersoner*: Herunder ved at give eleverne mulighed for at tænke over, hvilke faglige forventninger, der er til deres kompetencer og karakterstyrker i de fagfællesskaber, de er en del af på skolen og i praktik, og hvilken viden, de anvender og skal anvende for at leve op til de faglige forventninger, der er til dem; ved at have samtaler om etik og moral, værdier og det samfundsmæssige ansvar, de er med til at løfte i undervisningen, på skolen og i praktik

På temamøderne kom deltagerne også med forslag til didaktiske og pædagogiske greb, indholdselementer og strukturer som med fordel kan indgå i programets redskaber. De mest hyppige var:

- Artefakter
- Fysisk undervisningsmiljø
- Ung-til-ung-formater
- Dialog- og refleksionsredskaber
- Forløb
- Undervisningsmateriale
- Lærere som rollemodeller

De input, som kom fra REU, flugter i vid udstrækning med resultaterne af kortlægningen og de input, som kom på de regionale temamøder. I overskriftform kom REU med følgende input:

- Vi skal huske den store fortælling
- Den enkeltes karakterdannelse sker i fællesskab
- Megen karakterdannelse sker på arbejdspladsen
- Der er brug for refleksion – men ikke for refleksionens egen skyld
- Det er vigtigt at være opmærksom på forskelligheden i elevgruppen

Fra kortlægning og input til temaer og redskabsskitser

På baggrund af kortlægningen af litteratur og praksis samt input fra temamøderne og REU er der lavet en analytisk syntese af temaer og redskaber. Syntesen motiverer til udvikling af konkrete redskaber, der tematisk og indholdsmæssigt retter sig mod de tre dimensioner i begrebssætningen af karakterdannelse til faglig stolthed.

Derfor indeholder redskabsskitserne også direkte henvisninger til resultaterne fra kortlægningen af litteratur og praksis.

Syntesen er foretaget i dialog med Styrelsens for Undervisning og Kvalitet (STUK) for yderligere at sikre sammenhæng mellem de politiske ambitioner med introduktionen af karakterdannelse i erhvervsuddannelsernes formålsparagraf og de foreslåede temaer og redskaber. Syntesen rummer som nævnt 3 overordnede temaer og 10 redskaber, som er blevet præsenteret i programmets puljemateriale. De tre temaer og deres korresponderende redskaber er:

Tema	Redskaber
Tema 1: Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber	1.1. Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller 1.2. Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet 1.3. Introundervisning på GF2: Karakterdannelse i mødet med et fag 1.4. Besøg en elev: Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik
Tema 2: Karakterdannelse i praksis	2.1 Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning 2.2 På arbejde i skolen: Karakterdannelse i praksisnær undervisning 2.3 Fra kompetencemål til praktikmål: Karakterdannelse i koblingen mellem skole og praktik
Tema 3: Karakterdannelse til fagperson	3.1 Tanker om at være faglært: Karakterdannende refleksion om identitet som faglært 3.2 Tværfaglig temadag: Karakterdannende refleksion på tværs af fag 3.3 Guide til rollemodeller: Karakterdannelse i mødet med en faglært

De tre temaer og redskaberne foldes ud her i bruttokataloget. På de næste sider gives en introduktion til bruttokatalogets temaer og redskabsskaber. Derefter foldes hvert enkelt tema og redskabsskitse ud.

Introduktion til temaer og redskabs- skitser i kataloget

De tre temaer og 10 redskaber i bruttokataloget

Bruttokatalogets tre temaer

I bruttokataloget præsenteres en ramme for deltager skolernes udviklings- og afprøvningsarbejde i programmet. Kataloget er inddelt i tre kapitler, der følger de tre temaer, som er udledt af kortlægningen og input fra temamøder og REU:

- **Tema 1:** Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber (kapitel 2)
- **Tema 2:** Karakterdannelse i praksis (kapitel 3)
- **Tema 3:** Karakterdannelse til fagperson (kapitel 4)

Hvert tema indledes med en introduktion til temaet og en oversigt over redskaberne inden for temaet. Som en del af introduktionen til temaet beskrives det, hvilken af de tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed, som temaet især understøtter.

Understregningen af især er central. De tre dimensioner udgør en helhed, som danner en ramme for udviklingsarbejdet i programmet, og som skitseringen af de tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed illustrerer, er der i praksis overlap mellem dimensionerne. Men for at komme i dybden med de enkelte dimensioner, relaterer temaerne sig med forskellige prioritering til de tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed.

Det er til eksempel nærliggende at forestille sig, at en øvelse med SOSU-elever, der særligt skal understøtte refleksion over deres fagidentitet (fx hvilke karakterstyrker, der forventes af dem som SOSU-assistenter), også vil afføde samtaler om, hvilke faglige teknikker, deres fag kræver (faglighed), og måske også, hvilken betydning de oplever, at deres fag har for samfundet (kultur).

Det er ikke hensigten med bruttokatalogets opdeling i temaer at sætte en ramme, der afviser, at temaerne eller dimensionerne i karakterdannelse kan eller må hænge sammen i praksis. *Hensigten med den tematiske opdeling er at muliggøre en fokusering af udviklingsarbejdet* og give deltager skolerne ledetråde til, hvordan de ved at anvende redskabsskitserne i temaet kan arbejde teoretisk begrundet og fokuseret med én af de tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed. Når alle redskaberne i programmet er udviklet, vil landets erhvervsskoler således have adgang til fokuserede redskaber, de kan kombinere for at arbejde helhedsorienteret med elevernes karakterdannelse – inden for alle tre dimensioner af karakterdannelse til faglig stolthed. Sammenhængen mellem temaerne og de tre dimensioner er skitseret her:

Tema	Temaet understøtter <u>især</u> ...
Tema 1: Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber	Karakterdannende kultur
Tema 2: Karakterdannelse i praksis	Karakterdannende faglighed
Tema 3: Karakterdannelse til fagperson	Karakterdannende refleksion

Ud fra denne sammenhæng fremgår det i introduktionen af hvert tema derfor også, hvordan temaet hænger sammen med og bygger på kortlægningen af litteratur og praksis. Og endelige fremgår det også i introduktion til temaet, hvilken faglig inspiration, der ligger til grund for forslagene til indhold i temaets redskabsskitser.

Bruttokatalogets redskabsskitser

Hvert tema indeholder tre til fire redskabsskitser. Indholdet i redskabsskitserne udspringer af:

- Input fra temamøderne og REU
- Indsigter fra kortlægningen af litteratur og praksis
- Anden relevant, pædagogisk og didaktisk litteratur

Ligesom for temaerne, vil der også i praksis kunne være overlap mellem redskaberne. I nogle tilfælde vil det tilmed være oplagt at udvikle og anvende dem i sammenhæng med hinanden. Et godt eksempel er redskab 1.1 (Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller) og redskab 1.2 (Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet) i tema 1.

Her er det fx nærliggende at indtænke udviklingen og brugen af en introvideo i udviklingen og afprøvningen af et introprogram for elever. Overlappet er også en del af programdesignet, hvor deltagerskolerne netop har tilmeldt sig programmet for at udvikle to redskaber inden for ét, rammesættende tema.

Hver redskabsskitse følger grundlæggende den samme struktur. Denne er:

1. Præsentation af formålet med redskabet
2. En oversigt over det, der skal udvikles i redskabet
3. Redskabsanvendelsens placering i elevernes uddannelsesforløb
4. Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration
5. Forslag til indhold
6. Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Forslagene til indhold i redskaberne er ikke påbud. Men de er teoretisk begrundede forslag, der er begrundet i den forståelse af karakterdannelse og faglig stolthed, som kommer til udtryk i loven og bemærkninger til lovforslaget. Hvis deltagerskolerne ønsker at udvikle og afprøve andre indholdselementer end de foreslåede, vil det derfor også kræve, at disse elementer begrundes med reference til begrebssætningen i litteraturkortlægningen, loven og lovbemærkningerne. Dette i dialog med konsulenter og forskere i programmet og evt. STUK.

På næste side er de tre dimensioner for karakterdannelse til faglig stolthed, temaerne i bruttokataloget og redskaberne samlet i en oversigtsfigur.

Oversigtsfigur over dimensioner for karakterdannelse, temaer og redskaber

Redskaber

Tema 1

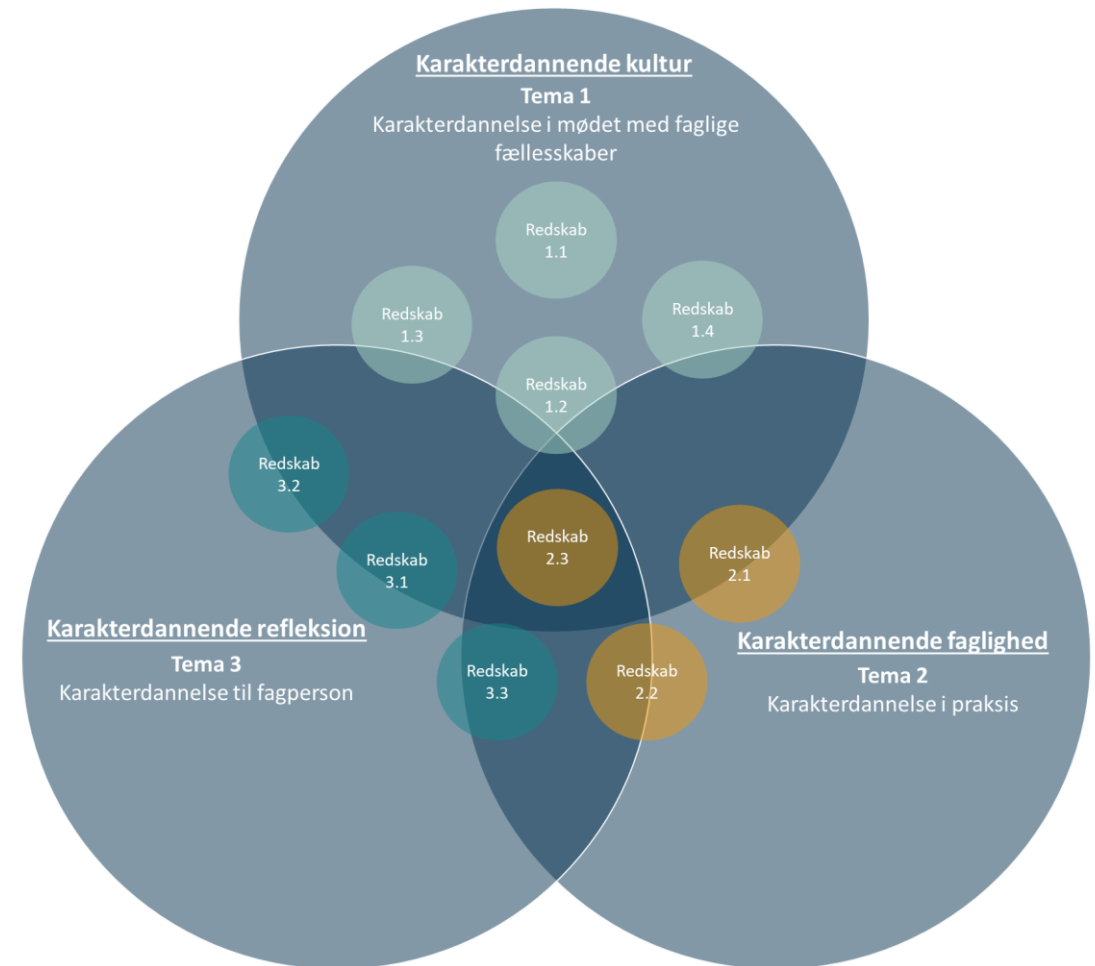
- 1.1. Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller
- 1.2. Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet
- 1.3. Introundervisning på GF2: Karakterdannelse i mødet med et fag
- 1.4. Besøg en elev: Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik

Tema 2

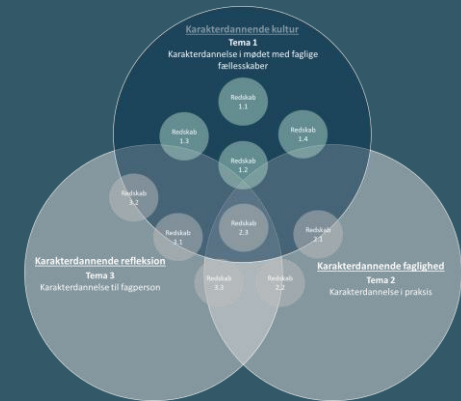
- 2.1 Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning
- 2.2 På arbejde i skolen: Karakterdannelse i praksisnær undervisning
- 2.3 Fra kompetencemål til praktikmål: Karakterdannelse i koblingen mellem skole og praktik

Tema 3

- 3.1 Tanker om at være faglært: Karakterdannende refleksion om identitet som faglært
- 3.2 Tværfaglig temadag: Karakterdannende refleksion på tværs af fag
- 3.3 Guide til rollemodeller: Karakterdannelse i mødet med en faglært

Tema 1: Karakterdannelse i mødet med faglige fællesskaber

Introduktion til tema

Under tema 1 skal skolerne udvikle og afprøve redskaber, der kan anvendes i arbejdet med karakterdannelse i forbindelse med den socialisering, som finder sted i elevernes møde med faglige fællesskaber på deres uddannelse og i introduktion til fagenes samfundsmæssig betydning, respekt og historie.

Det betyder ikke, at den "karakterdannende kultur" frakobles dimensionerne "karakterdannende faglighed" og "karakterdannende refleksion". De tre dimensioner hænger sammen og bidrager i samspil til karakterdannelse til faglig stolthed. Tema 1 har imidlertid et særligt fokus på "karakterdannende kultur".

Der er fire redskaber under temaet. Disse er målrettet forskellige tidspunkter i uddannelsesforløbet, hvor eleverne møder nye faglige fællesskaber. *Redskaberne skal indeholde forskellige kombinationer af drejebøger, vejledninger og materialer med forslag til konkrete aktiviteter*, der styrker elevens møde med fagfæller, faglige fællesskaber, fag og praktik. De fire redskaber er:

Redskabstitel	Placeringen i uddannelsesforløb
1.1. Introvideo - Karakterdannelse i mødet med fagfæller	GF1
1.2 Introprogram - Karakterdannelse i mødet med fællesskabet	Opstart på GF1 og GF2
1.3 Intraundervisning på GF2 - Karakterdannelse i mødet med et fag	Opstart på GF2
1.4 Besøg en elev - Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik	GF1, GF2 og hovedforløb

Sammenhæng med kortlægningen af litteratur og praksis

I den kortlægning af litteratur og praksis, der er gennemført før udarbejdelsen af redskabsskitserne, er der en række elementer, som skal fremhæves her, fordi de begrunder redskabernes indhold:

- I kortlægningen af karakterdannelse i praksis peger informanterne på **et potentiale for at styrke den karakterdannende kultur er at skabe nysgerrighed og forståelse af fagenes historie samt det samfundsmæssige formål og bidrag**. Det skal give eleverne en oplevelse af at blive en del af et fag, der har udover en betydning for eleverne selv også en har en samfundsmæssig betydning. Derfor bør der lægges vægt på fagenes værdier, normer og traditioner i elevernes første møde med skolen og fagene. Herved styrkes deres motivation for uddannelsen. De fire redskaber i dette tema er alle rettet mod at styrke den karakterdannende kultur i mødet med uddannelsen på GF1 og GF2, samt i mødet med elever, der er i praktik.
- I kortlægningen af litteratur betones, at erhvervsuddannelserne både skal rumme at være ungdomsuddannelse, studieforberedende og klæde eleverne på til at varetage et arbejde og et specifikt erhverv (Hammershøi 2013: 10). Dannelsesprocesserne på erhvervsuddannelserne favner derfor alt fra almindelse som ung (hvordan den enkelte forholder sig til sig selv, andre og omverdenen) over interessen og lysten til videreuddannelse og studier samt dannelse til arbejdslivet. **Interesse og lyst knytter an til elevernes motivation for at være en del af et fagligt fællesskab**.
- I kortlægningen af litteraturen afdækkes også, at den karakterdannende refleksion handler om at skabe sammenhænge og processer, hvor eleverne bringes til at reflektere over dem selv i relation til deres uddannelse og det fag, de er i gang med at uddanne sig til, de faglige opgaver, de løser og den faglige identifikation, eleverne er i gang med at tilegne sig. Det handler om at kunne se og forstå sig selv og sit eget fremtidige identitetsprojekt inden for faget og branchen. Kan man fx se en fremtid i at arbejde inden for omsorgssektoren eller kokkefaget efter endt uddannelse, og hvad skal der til, for at skabe disse typer af koblinger mellem ens aktuelle uddannelse og et fremtidigt arbejdsliv? **På denne måde bliver det almene perspektiv af karakterdannelsen knyttet til elevernes identitet og får en erhvervsfaglig rettetthed**. Redskaberne i tema 1 skal give eleverne en første mulighed for at se og forstå sig selv og deres eget fremtidige identitetsprojekt inden for faget og branchen.
- I kortlægningen af praksis adresseres elevernes møde med dannelseselementer på skolen. **På GF1 fylder den kulturelle og refleksive dimension af karakterdannelsen mest**. Eleverne møder en ny, karakterdannende kultur og gennemgår en karakterdannende refleksion gennem fx nye, sociale fællesskaber, det individuelle ansvar for læring, der påhviler eleverne på erhvervsuddannelserne, og mødet med værdier for god opførsel på skolerne. Dertil er der dannelseselementer at finde i grundfagene, elevrådsarbejde og deltagelse i skolens sociale og politiske liv. **Når eleverne kommer på GF2 og senere på hovedforløbene, får dannelsen en mere faglig karakter**. Fx gennem uddannelsesspecifikke fag, et større fokus i fagene på at blive klar til praktikforløbene og møder med virksomhedsrepræsentanter.
- Kortlægningen af karakterdannelse i praksis peger også på, at **karakterdannelse i erhvervsuddannelser er noget, der finder sted der, hvor individet blomstrer og skaber en fagidentitet**. Og dannelse sker mellem mennesker, fx gennem mødet med forbilleder og med bestemte måder at udføre håndværk på, som eleverne kan tilegne sig og vise frem for sig selv og andre. Det skal indtænkes i redskaberne.

Faglig inspiration til udvikling af redskaber og materialer

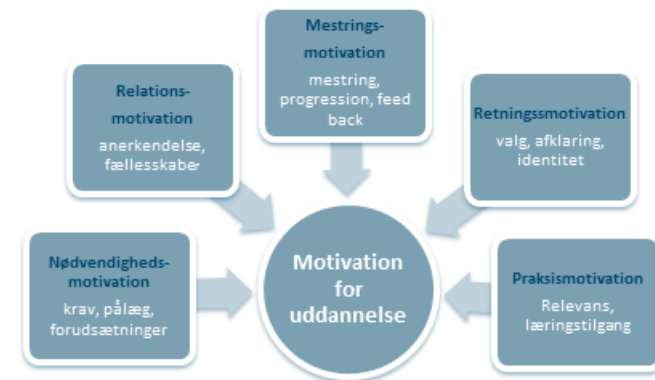

Ovenfor er der argumenteret for udviklingen af de fire værktøjer med perspektiver fra den gennemførte litteratur- og praksiskortlægning, som også rummer megen anden substantiel faglig inspiration til udviklingsarbejdet.

I udviklingen af redskaberne skal der særligt fokuseres på, at de medvirker til at skabe en faglig nysgerrighed, en lyst og vilje til at blive en del af et fagligt fællesskab samt en forståelse af fagenes historie samt deres samfundsmæssige formål. Derfor er det nærliggende i redskabsudvikling at arbejde med elevernes motivationsorienteringer, så elevernes motivation for at blive en del af det faglige fællesskab skabes allerede i mødet med uddannelsen, og så den faglige kultur, som de er på vej til at blive en del af, bliver tydelig for dem.

Der arbejdes med motivationsorienteringerne, som beskrevet i modellen¹. Modellen viser, hvad det er i mødet med lærere og undervisning, der kan motivere eleverne til at blive en del af det faglige fællesskab. Vi bruger modellen til at vise, hvilke motivationer hos eleverne, der kan adresseres i hvert enkelt redskab.

Motivationsorienteringer

© Noemi Katznelson

¹ Vejen til motiverede elever, Noemi Katznelson, 2020

De fem motivationsorienteringer i modellen er:

- *Nødvendighedsmotivation*, der handler om, at de fleste unge er motiveret for at få en uddannelse, fordi de oplever det som adgangsbilletten til et arbejde og til at blive samfundsmæssigt integreret og kunne få en værdig fremtid.
- *Relationsmotivation* skabes i relation til læreren og fællesskabet med andre unge. Den handler om de unges oplevelse af betydning, anerkendelse, tillid, tilhør og ligeværd. Det er det sociale klister, der bidrager til at fastholde den unge i uddannelse.
- *Mestringsmotivation*. Oplevelsen af motivation er tæt knyttet til oplevelsen af at rykke sig lærings- og udviklingsmæssigt og dermed opnå mestring. Unge, som har en stærk forventning om, at de kan lære det, de står overfor, vil være mere motiveret for at engagere sig og yde en indsats end unge, som har en ringe forventning om mestring.
- *Retningsmotivation* skal ses i sammenhæng med den identitetsfase og livssituation, de unge befinder sig i., Det handler om de valg, de står overfor, og den retning deres liv skal tage: At kunne se målet og meningen med at være i uddannelse.
- *Praksismotivation* handler om at gøre sig konkrete 'hands on' erfaringer

Desuden gør vi brug af en rapport, som har undersøgt motivation i erhvervsuddannelser (Brown, Katznelson, 2011). Her bliver der foretaget en typologi af elever:

- De afklarede: De er drevet af passion for faget
- De usikre: De ikke klar over deres egen formåen og har brug for vejledning
- De kritiske: De er kritiske over for deres uddannelse
- De fraværende: De er både mentalt og fysisk ofte fraværende fra undervisning og/eller praktik

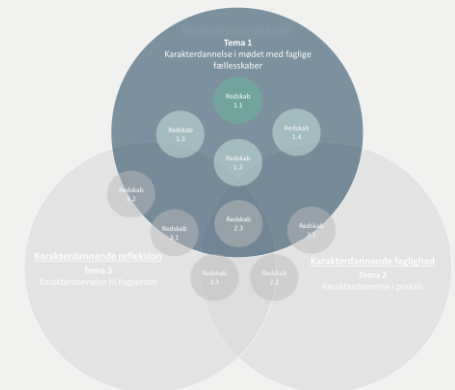
Der er gennemgående fire motivationsdimensioner fordelt over de fire elevgrupper, som der kan arbejdes med. Disse er:

- faglig passion
- at der åbner sig en ny verden
- stolthed
- anvendelighed

Generelt er de unge motiveret af faglighed og stolthed over deres fag, men samtidig begynder der også en modningsproces, som fører dem ind i den voksnes verden.

Alle motivationsorienteringer og -dimensioner kan spille en rolle for de unge, men i varierende grad. Motivationsorienteringerne kan gøre sig gældende på samme tid ved, at en ung i en sammenhæng både får skabt fx mestringsmotivation, relationsmotivation og retningsmotivation. Det vil styrke den unges motivation samlet set. Derfor henvises der til motivationsorienteringerne i nedenstående redskabsskitser.

Redskab 1.1: Introvideo: Karakterdannelse i mødet med fagfæller

I arbejdet med redskab 1.1. skal der udvikles en video og tilhørende materiale, der understøtter elevernes karakterdannelse i deres første møde med fagfæller. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med dette redskab er at understøtte den karakterdannende kultur ved at give nye elever et første "møde" med det faglige og kulturelle fællesskab, som de træder ind i på skolen, og et første indblik i den faglige stolthed, de som faglærte har udsigt til at tilegne sig.

Videoformatet er valgt, da videoer bidrager til at skabe variation og muliggør, at eleverne kan deltage og lære på forskellige måder. Det er derfor en vigtig forudsætning, at anvendelsen af video tænkes ind i en pædagogisk-didaktisk sammenhæng. Der skal med andre ord være et mål med anvendelsen af video, som hænger tydeligt sammen med de overordnede mål for undervisningen². Introvideoen skal der tænkes sammen med øvrige undervisningsmaterialer og -forløb, herunder introprogrammer.

² Styrk elevernes læring med video, Rambøll og Nationalt Center for Erhvervspædagogik, Københavns Professionshøjskole, på opdrag fra Børne- og Undervisningsministeriet i 2019.

Det skal I udvikle

- *En video for det hovedområde, skolen er søgt ind med*, hvor ældre elever, lærere og praktikvirksomheder (mestre mv.) fra uddannelser inden for hovedområdet fortæller om fællesskabet, deres "dannelsesrejse" på skolen, hvad det betyder for dem at mestre et fag, hvordan de synes, at deres fag gør en forskel for samfundet mv.

Videoen skal give eleverne et klart billede af *relevansen* af at være faglært og understøtte den karakterdannende kultur ved at give nye elever et første "møde" med det faglige og kulturelle fællesskab, de træder ind i, og et første indblik i den faglige stolthed, de som faglærte har udsigt til at opnå.

- *Understøttende materiale* i form af refleksionsspørgsmål og diskussionsoplæg.

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Fokus i redskabet er at sikre, at eleverne kommer godt i gang på uddannelsen. Derfor skal videoen *målrettes GF1*, hvor den kan indgå i introprogrammet for eleverne. Derudover kan redskabet også anvendes på *GF2*, som en generel introduktion til den faglighed eleverne træder ind i.

Endelig skal videoerne kunne anvendes i grundskolen i forhold til vejledningsindsats, brobygning og det timeløse fag Uddannelse og Job, som skal give eleverne større viden om ungdomsuddannelserne, og hvad de forskellige ungdomsuddannelser kan føre til.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Det er en central del af elevernes karakterdannelse, at de socialiseres ind i den kultur, de normer, værdier, rutiner osv., som lever i de sociale og faglige fællesskaber på og udenfor skolen, ligesom det er vigtigt, at elevernes introduceres til fagenes betydning for samfundet og deres hverdag. Dette særligt for de elever, som kommer direkte fra folkeskolen.

Der findes mange videoer, som har en informativ karakter, dvs. oplyser de unge om opbygning af en erhvervsuddannelse, hvad man laver inden for et bestemt hovedområde mv. Men de giver ikke et billede af den kultur eller det faglige fællesskab, som man bliver en del af. Se eksempler her:

- <https://www.ug.dk/inspiration/filmside/hvad-er-en-erhvervsuddannelse>
- <https://www.youtube.com/watch?v=aFjybsTrZjY>
- <https://sosu.dk/nyheder-og-presse-2018/video-droemmer-du-hjaelpe-andre-livskvalitet/>

I den anden yderlighed er fx Københavns Murerlaugs kampagne #blivmurer, som med en række videoer skabte stor debat på grund af den kønsstereotype form, men formåede at tegne et billede af murererhvervet, der fangede de unge – og skabte en umiddelbar stigning i ansøgninger til mureruddannelsen. Kampagnen rummede, at mureruddannelsen både er en ungdomsuddannelse, er studieforberedende og klæder eleverne på til at varetage et arbejde og et specifikt erhverv (Hammershøi 2013: 10). Find den her:

- <https://www.youtube.com/watch?v=lpUziBLorHM>

Den introvideo, som skal udvikles, bør være en del af en pædagogisk-didaktisk sammenhæng, hvor eleverne både får en oplevelse af at træde ind i et fagligt fællesskab, som de kan være stolte af, og får dem til at reflektere over og skabe faglig relaterbarhed til sig selv.

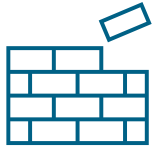
Redskabet vil kunne motivere eleverne til at blive en del af det faglige fællesskab ved at give dem et indblik i de relationer, værdier, traditioner og normer osv. som fællesskabet bygger på, og ved at vise retningen for deres faglige dannelse. Her skal der tages højde for, at det er forskellige typer elever, som videoen skal tale til. Fra den 16-årige, der starter på GF1 direkte fra grundskolen, over den 24-årige, der starter på GF2 efter at have arbejdet og evt. prøvet at gå i gang med andre uddannelser og til den voksne elev, som har arbejdet som ufaglært i mange år.

Redskabet kan på GF1 indgå i den fagretning, som eleven selv har valgt – særligt i fagene Erhvervsintroduktion, Arbejdspladskultur og Samfund og sundhed. På GF2 er det særligt i grundfagene og det uddannelsesspecifikke fag, redskabet kan indgå. På GF1 kan det eksempelvis i faget Samfund og Sundhed være en del af de faglige mål (jf. BEK nr. 37 af 15/01/2020, bilag 23):

- Reflektere over egen rolle og indflydelsesmuligheder i samfundet
- Bearbejde enkle og overskuelige eksempler på samspillet mellem samfundsudviklingen og udviklingen i virksomhederne
- Reflektere over egen rolle og indflydelsesmuligheder på arbejdsmarkedet ud fra viden om virksomheder og organisationer

Forslag til indhold

Redskabet bygges op over en video for hovedområdet, som med fordel kan indeholde følgende, overordnede temaer:

- **Relevansen af at være faglært generelt set:** Billeder af og udsagn fra håndværkere, der har været med til at skabe noget stort eller har skabt noget nyt (fx en bygning på mureruddannelsen) eller bragt nye teknologier i anvendelse (fx en intelligent seng på SOSU). Dette kan understøtte elevernes retningsmotivation.
- **Introduktion til den faglige kultur inden for det pågældende hovedområde:** Historiske kilder, populærkultur (fx maleren i Matador), interviews med elever og mennesker, der arbejder i faget. Her kan adresseres den faglige passion (fx at kunne lide lugten af nyt træ, at kunne lide at forme noget med hænderne, at kunne lide at tale med kunder etc.) og desuden stolthed, som er en central del af den kulturelle karakterdannelse. Det vil understøtte både retnings- og relationsmotivationen.
- **Eksemplariske dannelsesrejser på hovedområdets forskellige uddannelser:** Fortællinger skaber rammer, og det kan gøres ved at inddrage fx gamle elever, der fortæller om deres rejse. Motivationsdimensionen er, at der åbner sig en ny verden, og at uddannelse også er en personlig modningsproces. Dette understøtter særligt retningsmotivationen.

Redskabet bør samlet arbejde med at tydeliggøre rejsen som faglært og vise, hvordan eleverne undervejs vil blive klædt på til rejsen. Og det skal gøres tydeligt for eleverne, at det er skolen, der faciliterer, at de får de færdigheder og den

viden, de skal bruge for at blive professionelle faglærte i fremtiden. Nedenfor er forslag til en disposition for videoernes indhold:

1. Den store fortælling": Hvilken betydning har fagene for samfundet – fx knyttet til store temaer som bæredygtighed, sundhedsfremme – COVID, andet?
2. Hvilken betydning har fagene for alles hverdag, selvom vi måske ikke lægger mærke til det?
  - Hvad betyder fagenes samfundsmæssige betydning for den betydning og det ansvar, vi som faglærte hver især og i fællesskab har dagligt i vores arbejde?
3. Introduktion til den specifikke faglige og kulturelle kultur inden for hovedområdet
  - a. Historie og kultur
  - b. Kendetegn ved vores område
  - c. Rollemodeller, der fortæller om deres faglige og kulturelle identitet
4. Eksemplariske dannelsesrejser på skolernes forskellige uddannelser
  - a. Ældre elever fortæller om deres dannelsesrejse
  - b. Lærere fortæller om deres dannelsesrejse

Til videoen udarbejdes en lærervejledning om, hvordan eleverne arbejder med indholdet i videoen og undervisningsmateriale i form af refleksionsspørgsmål og diskussionsoplæg. Nedenfor præsenteres eksempler på refleksionsspørgsmål, som lærere kan tage udgangspunkt i:

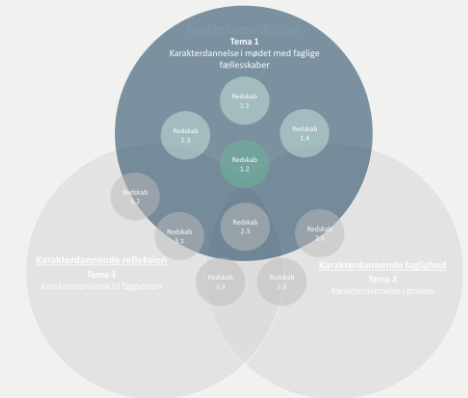
- Hvilken samfundsmæssig betydning mit fag?
- Hvad kendetegner det faglige fællesskab mit fag?
- Hvordan forestiller jeg mig, at min dannelsesrejse kommer til at se ud?
- Hvilken forskel kommer jeg til at gøre?
- Hvad ser jeg mest frem til at kunne gøre i mit fag?

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes eksempler på en video og andet materiale, som kan bruges til inspiration og videre læsning i forbindelse med udviklingen af redskabets delelementer.

- Das Handverk: <https://www.youtube.com/watch?v=1TwlUgd7eb0>
- Idekatalog fra eud/eux-elevpanelet, Undervisningsministeriet, februar 2019
- Erfaringsopsamling Kend dit fag – en rejse i tid og værdier. Pluss, 2020 <https://emu.dk/sites/default/files/2020-02/Kend%20dit%20fag-rapport.pdf>
- Styrk elevernes læring med video, Rambøll og Nationalt Center for Erhvervspædagogik, Københavns Professionshøjskole, på opdrag fra Børne- og Undervisningsministeriet i 2019. <https://emu.dk/eud/it-og-digitalisering/it-som-paedagogisk-vaerktoj/inspiration-og-gode-rad-til-under-visere>
- Digital Storytelling. (fx: Haug, K; Jamissen, G; Ohlmann, C (red) (2012). Digitalt fortalte historier: refleksjon for læring. Cappelen
- Damm AS. Eller: Jamissen, G (2015): Digital historiefortelling – formidling, refleksjon og læring I: Mediepedagogiske perspektiver Mediesosialisering, undervisning om og med medier. Cappelen Damm Akademisk, Red: Fritze, Nordkvelle og Haugsbakk, s 213-231.
- Brown, R., Katznelson, N. (2011), Motivation i erhvervsuddannelserne, Erhvervsskolernes Forlag.

Redskab 1.2: Introprogram: Karakterdannelse i mødet med fællesskabet

I arbejdet med redskab 1.2 skal der udvikles en intropakke bestående af en drejebog for introprogrammet, samtaleredskaber og vejledning til aktiviteter, der samlet understøtter elevernes karakterdannelse i deres første møde med det faglige fællesskab på skolen. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med dette redskab er at understøtte den karakterdannende kultur og elevernes kollektive socialisering ind i det faglige og kulturelle fællesskab gennem rammer for første møde med andre elever på skolen.

Ved at styrke den karakterdannende kultur, oplever eleverne at blive en del af stærke faglige fællesskaber, der udfylder vigtige samfundsmæssige formål, og som rummer stærke faglige værdier, normer, traditioner og forventninger, der kan stimulere deres faglige nysgerrighed og grundforståelse. Selvom en del af den karakterdannende faglighed finder sted senere i uddannelsesforløbet, er der et potentiale i tidligt at arbejde med elevernes faglige nysgerrighed og grundforståelse samt rammesætte, hvilke faglige fællesskaber, de kan blive en del af, og hvilke forventninger, der vil være til dem i fællesskaberne

Det skal I udvikle

I redskabet skal der udvikles *drejebøger* eller *skabeloner* til introprogrammer for nye elever, som rummer:

- Aktiviteter for mødet mellem de nye elever indbyrdes
- Samtaleredskaber til sparringssamtaler mellem nye elever og elever, som er længere i deres uddannelsesforløb
- Introduktion til værdier, kultur og fællesskaber mv. på skolen

Introprogrammet skal understøtte den karakterdannende kultur og elevernes kollektive socialisering ind i det faglige og kulturelle fællesskab gennem rammer for første møde med andre elever på skolen.

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Fokus i redskabet er at sikre, at eleverne kommer godt i gang på uddannelsen. Derfor er det *målrettet opstart på GF1 og GF2*. På GF1 skal eleverne bringes almene og brede erhvervsfaglige kompetencer og har endnu ikke valgt et specifikt fag. Derfor skal introprogrammet tage afsæt i, at det er en ungdomsuddannelse, de unge er startet på. På GF2, hvor eleverne er lidt ældre og har valgt den specifikke uddannelse, de vil gennemføre, skal de stadig opleve at indgå i særligt et fagligt fællesskab.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Stort set alle erhvervsskoler har velkomst- eller introprogrammer for nye elever på GF1. Introprogrammerne er af meget forskellig karakter. På nogle skoler er de enkle og består fx af en fælles velkomst, en rundvisning på skolen og en fest. Andre steder består introforløbet af fire dages camp væk fra skolen med fokus på udvikling af personlige kompetencer³.

Et eksempel på et introforløb er beskrevet i videoen "Camp TEC - Et introforløb, der fastholder", der er et forløb med fokus på at skabe motiverede, læringsparate og social stærke elever:

- <https://www.youtube.com/watch?v=kDtN5IHkzM8>

Redskabet, som skal udvikles i programmet, skal tilføje et fokus på *karakterdannelse i mødet med fællesskabet* til evt. eksisterende introprogrammer på skolen. At blive del af et fællesskab er en motivationsfaktor for mange unge. Det vil sige, at der også sættes fokus på mødet med *det faglige fællesskab og kulturen heri*. Det skal introprogrammet samlet sikre ved:

- At få skabt en nysgerrighed og forståelse af fagenes historie samt deres samfundsmæssige formål og bidrag. Det skal give eleverne en oplevelse af blive en del af et fag, der har en samfundsmæssig betydning.
- At understøtte elevernes socialisering ind i faglige og sociale fællesskaber med ligesindede, der rummer dem, gennem ung-til-ung-ordninger og tilknytning til lærere som kontaktlærere.

- At styrke klassefællesskaberne gennem sociale aktiviteter i introforløbet, hvor fx ældre elever faciliterer aktiviteter for nye elever. At styrke socialisationsdimension i erhvervsuddannelserne (Biesta 2010) skal give eleverne et tilhørsforhold.

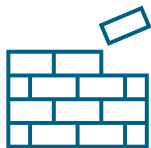
Introprogrammet skal motivere eleverne til at indgå i det faglige fællesskab ved:

- At synliggøre for eleverne, hvilken betydning det har – både socialt og økonomisk – at have en uddannelse, der giver adgang til arbejdsmarkedet.
- At skabe relation til læreren og fællesskabet med andre unge. Det handler om de unges oplevelse af betydning, anerkendelse, tillid, tilhør og ligeværd, kort sagt det sociale klister, der bidrager til at fastholde den unge i uddannelse. Introprogrammet skal on-boardere eleverne på skolen, i fællesskabet med ligesindede og i et socialt (ungdoms)miljø, der rummer dem.
- At eleverne kommer til at kunne se deres erhvervsuddannelse i sammenhæng med den identitetsfase og livssituation, de befinder sig i. Det handler om de valg, de står overfor, og den retning deres liv skal tage. De skal kunne se målet og meningen med at være i uddannelse.

³ Erhvervsskolerne har stort fokus på introforløb, Danske Erhvervsskole, nyhedsbrev august 2015

Forslag til indhold

Redskabet kan udvikles med afsæt i skolens evt. eksisterende introprogram. I dag indeholder introforløbene på erhvervsskolerne fx fælles teambuilding, introduktion til adfærd på skolen, herunder digital adfærd og forskellige faglige og sociale aktiviteter. I redskabsudviklingen skal faglig stolthed og karakterdannelse styrkes i introprogrammet.

Redskabet skal bestå af en drejebog, der indeholder følgende elementer:

- **Forslag til program – aktivitetsforslag fx:**
  - Visning af video og elevaktivitet knyttet hertil
  - Oplæg fra lærere, ældre/tidligere elever og/eller repræsentanter fra fremtidige praktikvirksomheder om deres dannelsesrejse og fagenes samfundsmæssige formål og bidrag
  - Dannelsessture
  - Gruppearbejde om fagenes fortid, nutid og fremtid mellem eleverne – fx med en særlig vinkel på teknologiens betydning
  - Samtaleseancer mellem eleverne
  - På besøg fx på et værksted eller et museum, hvor de artefakter (produkter, processer og materialer), som er typiske for faget, er tydelige
- **Materialer – fx:**
  - Samtaleredskaber, eleverne kan bruge med hinanden – fx samtalekort
  - Elevopgaver i forbindelse med aktiviteter

Introvideoen (redskab 1.1) kan som nævnt indarbejdes som en del af introforløbet (redskab 1.2). En mulighed er desuden at bruge fagets artefakter til at introducere til fagets kultur: Murere kan blive introduceret for forskellige

byggematerialer, deres anvendelse og deres historie, malere og snedkere med nye og gamle teknikker etc. Der kan også arbejdes med overraskende materialer, som eleverne endnu ikke kender. Dermed målretter man redskabet dels til de elever, der allerede har en faglig passion, dels til dem, der er usikre, kritiske eller fraværende og ikke helt ved, om de har valgt den rigtige uddannelse.

I boksen er et forslag til tematiske indholdspunkter i introprogrammet, der skaber nysgerrighed og forståelse af fagenes historie samt deres samfundsmæssige formål og bidrag. Det skal give eleverne en oplevelse af blive en del af fagligt fællesskab med en samfundsmæssig betydning.

Eksempel på indholdspunkter i introprogram

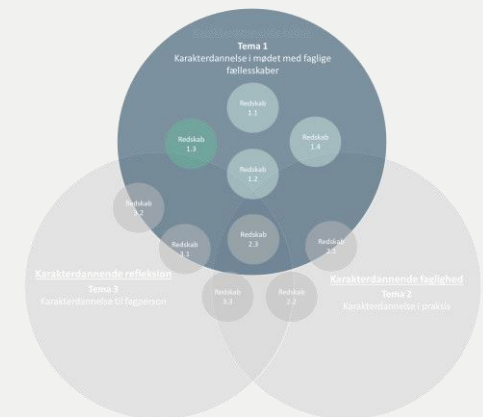
1. Den store fortælling": Hvilken betydning har fagene for samfundet – fx knyttet til store temaer som bæredygtighed, sundhedsfremme – COVID, andet?
2. Hvilken betydning har fagene for alles hverdag, selvom vi måske ikke lægger mærke til det?
  - Hvad betyder fagenes samfundsmæssige betydning for den betydning og det ansvar, vi som faglærte hver især og i fællesskab har dagligt i vores arbejde?
3. Introduktion til den specifikke faglige og kulturelle kultur inden for hovedområdet:
  - a. Historie og kultur
    - i. Her kan indtænkes dannelsessture á la **Kend dit fag**
  - b. Kendetegn ved vores område
  - c. Præsentation af fagenes artefakter – gennem artefakter kan der dannes en indgangsvinkel til faget – stolthed og kultur
4. Eksemplariske dannelsesrejser på skolernes forskellige uddannelser
  - a. Ældre elever fortæller om deres dannelsesrejse
  - b. Lærere fortæller om deres dannelsesrejse

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes didaktisk/pædagogisk materiale, motivationslitteratur og erfaringsopsamlinger, som kan bruges til inspiration og videre læsning i forbindelse med udviklingen af redskabets deelelementer.

- Faglig stolthed og aktive elever i erhvervsuddannelserne, <https://www.via.dk/efter-og-videreuddannelse/paedagogik-laering/faglig-stolthed-eud>
- Erfaringsopsamling Kend dit fag – en rejse i tid og værdier. Pluss, 2020 (<https://emu.dk/sites/default/files/2020-02/Kend%20dit%20fag-rapport.pdf>)
- Idekatalog fra eud/eux-elevpanelet, Undervisningsministeriet, februar 2019
- Håndbog for erhvervsskoler: Kunsten at styrke den faglige stolthed i et uddannelsesmiljø i forandring. EUC Syd, 2018
- Brown, R., Katznelson, N. (2011), Motivation i erhvervsuddannelserne, Erhvervsskolernes Forlag.
- Biesta, G. (2011) God uddannelse i målingens tidsalder: etik, politik, demokrati. Klim.

Redskab 1.3: Introundervisning på GF2: Karakterdannelse i mødet med et fag

I arbejdet med redskab 1.3 skal der udvikles en skabelon for et introundervisningsforløb, der understøtter elevernes karakterdannelse i mødet med et konkret fag. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med redskabet er at understøtte den karakterdannende kultur gennem forløb og materiale til undervisningen, som introducerer eleverne til deres fag, herunder fagets historie, normer, værdier og traditioner samt fagets samfundsmæssige formål, bidrag og ansvar.

Det skal I udvikle

Der skal udvikles en *skabelon for et introundervisningsforløb*, som kan tilpasses de uddannelsesspecifikke fag på GF2.

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet anvendes ved opstart på *GF2*, hvor eleverne har valgt den specifikke erhvervsuddannelse, som de vil gennemføre. Herunder fordi, fokus i redskabet er at formidle fascinationen af faget og dets betydning – hvorfor er det vigtigt for samfundet og de flestes hverdagsliv, og hvordan det er spændende at mestre.

Redskabet skal på GF2 indgå i starten af de uddannelsesspecifikke fag inden for den uddannelse, som eleverne har valgt. Da det er den enkelte skole, der beskriver det uddannelsesspecifikke fag på grundlag af de krav, de faglige udvalg har fastsat for adgang til skoleundervisningen i hovedforløbet skal redskabet være så generisk, at det kan indpasses som introduktion til forskellige typer fag og på de forskellige skoler.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Undervisningsforløbet skal understøtte den karakterdanne-
nende kultur gennem forløb og materiale til undervisningen,
som introducerer eleverne til deres fag, herunder fagets hi-
storie, normer, værdier og traditioner samt fagets samfunds-
mæssige formål, bidrag og ansvar. Herunder ved at arbejde
med:

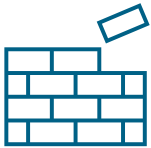
- Elevernes motivation for deres fag
- At skabe et dybt kendskab til genstanden af for det faglige arbejde

I introundervisningen er det særligt et kendskab til genstanden for arbejdet, der er i fokus, så eleverne i mødet med et specifikt fag oplever at tilhøre et konkret fagligt fællesskab. Redskabet skal give eleverne en oplevelse af at blive en del af et fag, der har en historisk, nutidig og fremtidig samfundsmæssig betydning. I forhold til udviklingen kan det aktuelt være meningsfuldt at fokusere på, hvordan den digitale udvikling er med til at ændre mulighederne i faget.

Redskabet skal kunne motivere eleverne til at indgå i det faglige fællesskab ved:

- At give indblik i fagets anvendelsesområde og udvikling for derved at tale til den faglige passion og vise en retning for elevernes faglige dannelse
- At appellere til den kropslige fornemmelse af fx at være gartner, murer eller kontorassistent for derved at give eleverne en sanselig oplevelse af deres fag og de aktiviteter, de skal mestre. Dette kan også kombineres ved at introducere eleverne til eksemplariske produkter og services i deres fag.
- At give eleverne en oplevelse af at være i et fag, der har betydning for samfundet – fx ift. grøn omstilling, digitalisering eller brug af kunstig intelligens. Her handler det også om at gøre eleverne interesserede i, at de er med at skabe fremtiden.
- At synliggøre dels fagenes konstant udvikling, dels synliggøre, at fagenes normer, værdier og traditioner stadig gælder. Det giver eleverne et perspektiv på mulige efteruddannelser og de kompetencer, de kan bruge efter uddannelsen.

Forslag til indhold

Når eleverne starter på GF2 har de valgt den erhvervsuddannelse, som de vil gennemføre. På GF2 stifter eleverne bekendtskab med *det uddannelsesspecifikke fag*, der omfatter både praktisk og teoretisk undervisning, der tilfører dem specifikke erhvervskompetencer inden for det konkrete faglige område.

Dette redskab udvikles som et introundervisningsforløb, der styrker elevernes karakterdannelse i mødet med det konkrete fag og kan indgå som en del af undervisningen i faget.

Introundervisningen kan fx have en uges varighed og tage afsæt i metodikken fra projektet "Kend dit fag".

Forslag til indhold, som skal beskrives plan for introduktionsundervisningsforløb

- Beskrivelse af mål for karakterdannelse og fag
  - Fastlæggelse af de mål for motivation for faget (her skal der tages hensyn til de forskellige motivationsdimensioner: faglig passion, at en ny verden åbner sig, stolthed og anvendelighed)
  - Fastlæggelse af mål for elevernes kendskab til faget – herunder dets historiske, nutidige og fremtidige samfundsmæssige betydning.
- Beskrivelse af didaktik
  - Den didaktiske tilgang beskrives, fx fokus på elevernes undersøgende, eksperimenterende, kollaborative og reflekterende praksis.
- Beskrivelse af indhold og aktiviteter
  - Introundervisningen har en varighed af 1 uge og kan fx indeholde projektorganiseret undervisning på skolen, besøg der understøtter kendskab til faget og efterbehandling på skolen.
- Beskrivelse af inspirationskilder
  - Fx forslag til indhold i/gode eksempler på projektorganiseret undervisning, relevante besøgssteder.

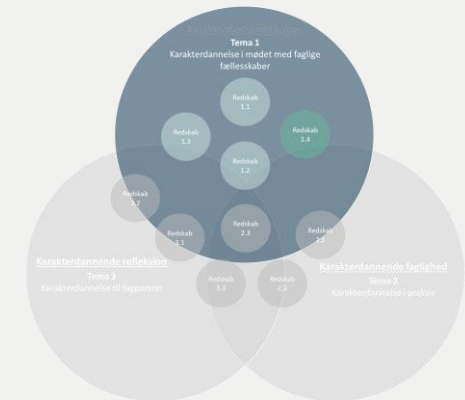

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes didaktisk/pædagogisk materiale, motivationslitteratur, inspirationsmateriale og erfaringsopsamlinger, som kan bruges til inspiration og videre læsning i forbindelse med udviklingen af redskabets deelelementer.

- Et erhvervsrettet ungdomsuddannelsesmiljø, Trin-for-trin-guide. Danmarks Evalueringsinstitut (EVA), 2015. (<https://emu.dk/eud/forskning-og-vi-den/trivsel-og-inkluderende-laeringsmiljoer/et-erhvervsrettet>)
- Inspiration til planlægning af dannelsesrejser på erhvervsuddannelserne, STUK, 2017 (<https://emu.dk/sites/default/files/2020-03/171122-Bilag-1--Inspiration-til-planlaegning-af--Kend-dit-fag---en-rejse-i-tid-og-vardier.pdf>)
- Kend dit fag – en rejse i tid og værdier. STUK. 2020 (<https://emu.dk/eud/grundforlob/grundforlob-1/kend-dit-fag-en-rejse-i-tid-og-vardier>)
- Brown, R., Katznelson, N. (2011), Motivation i erhvervsuddannelserne, Erhversskolernes Forlag.

Redskab 1.4: Besøg en elev: Karakterdannelse i mødet med en elev i praktik

I arbejdet med redskab 1.4 skal der udvikles dialogredskaber, der understøtter elevernes karakterdannelse i mødet med en elev i praktik. Denne redskabs-skitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med redskabet er at understøtte den karakterdannende kultur gennem elevernes møde med andre elever, der er i praktik. Redskabet skal skabe stærkere koblinger mellem elever på grundforløbet og hovedforløbet, fx gennem ung-til-ung fortællinger og undervisning om hvad det vil sige at være i praktik.

Det handler om at synliggøre hvilken fremtid, der venter eleverne i praktikforløbet og efter endt uddannelse, for at få skabt en kobling mellem elevens aktuelle uddannelsessituation og et fremtidigt arbejdsliv (Louw & Hansen, 2018). Dertil skal det give eleverne mulighed for at spejle sig i en "ældre" elev inden for samme fag.

Det skal I udvikle

Der skal udvikles *dialogredskaber* i form af fx *interviewguides* og *refleksionsværktøjer* – 1 sæt *dialogredskab for det hovedområde, skolen er søgt ind i programmet med* – som eleverne og lærerne kan bruge før, under og efter et besøg. Der kan også udvikles et egentligt besøgs-koncept med forberedelse, program og plan for opsamling.

Redskabet skal understøtte den karakterdannende kultur gennem elevernes møde med andre elever fra deres faglige fællesskab, som er i praktik.

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet kan anvendes på *GF1*, *GF2* og *hovedforløb*. Der udvikles et redskab til hvert hovedområde og her angives, hvornår det er relevant i forhold til det specifikke uddannelsesforløb.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

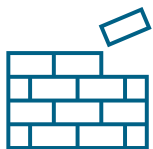
Baggrunden for redskabet er det potentiale, der er i at arbejde med forberedelse til praktikforløb og skabe refleksion over, hvordan praktikken er en del af karakterdannelsen. Praktik er en vigtig del af motivationen for at vælge en erhvervsuddannelse, men kan også være forbundet med en forudgående usikkerhed eller bekymring hos nogle elever

(Brown, Katznelson 2011).

Redskabet skal motivere eleverne til at gå ind i det faglige fællesskab ved:

- At etablere personlige relationer mellem eleverne, der betyder meget for deres motivation. Det giver den enkelte elev en følelse af at blive set og anerkendt, og mødet giver et indblik i, hvordan andre har håndteret problemer eller usikkerheder med uddannelsen og med faget.
- At eleverne oplever andres mestring af faget. Eleverne bliver bekendte med faglige standarder på en anvendelsesorienteret måde og kan samtidig se, hvordan uddannelsen giver mening for eget liv. De får et indtryk af, hvordan de selv kan rykke sig fagligt og opnå mestring. Elever, som har en stærk forventning om, at de kan lære det, de står overfor, vil være mere motiveret for at engagere sig og yde en indsats end unge, som har en ringe forventning om mestring.
- At eleverne gør sig konkrete 'hands on' erfaringer. Ved at danne relationer til unge, der er længere fremme i uddannelsen, får den enkelte unge en oplevelse af det faglige fællesskab, og hvad de kan forvente, når de selv skal i praktik.

Forslag til indhold

Redskabet skal bestå af dialogredskaber i form af fx interviewguide samt refleksionsværktøj til brug under og efter et besøg til opsamling. I tilknytning hertil kan der udvikles et besøgs-koncept med forberedelse, program og plan for opsamling.

Det skal indledningsvist afklares, hvordan programmet opbygges. Fx om der skal etableres egentlige "buddy-ordninger", hvor yngre og ældre elever tilknyttes hinanden eller om der skal laves et program, som bliver en del af undervisningen, hvor man besøger/får besøg af en elev i praktik – evt. fra forskellige virksomheder. Der kan tages afsæt i eksisterende rollemodel-programmer og udvikles på dem, så de understøtter elevernes kulturelle karakterdannelse.

I boksen er forslag til indhold i dialogredskaber og besøgs-koncept. Det kan fx bestå af:

Eksempel på indhold i dialogredskaber og besøgs-koncept

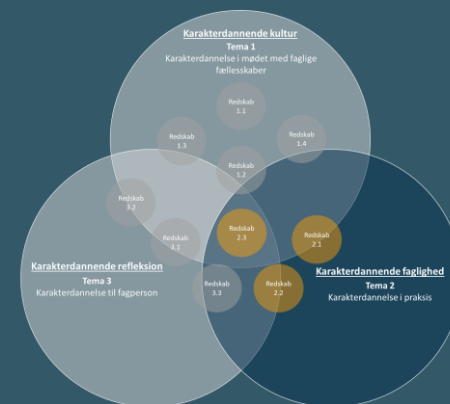
- Før besøg
  - Eleverne forbereder selv spørgsmål om det at være i praktik og begrundelser spørgsmålene – med et særligt fokus på kulturen på arbejdspladsen. De samler deres spørgsmål, så der ikke er overlappende emner og aftaler, hvem der stiller hvilke spørgsmål.
  - Eleverne undersøger den virksomhed, hvor den elev, som de skal besøge, er i praktik.
  - Et besøgsprogram udarbejdes: Hvor, hvornår og hvad skal der ske på besøget? Lærere og evt. praktikvejledere hjælper eleverne med at lave et program.
- Under besøg
  - Fx: De besøgende elever ser praktikeleven i en arbejdssituation; en praktikelev fortæller om, hvad de laver i praktikken, og hvad de har lært; de besøgende elever får selv lov at udføre (enkle) opgaver; etc.
- Efter besøg
  - Refleksionsøvelser gennemføres med eleverne: Hvad lærte eleverne af et praktikbesøg, har det givet dem stof til overvejelser om, hvad/hvordan de skal forberede sig selv til egen praktik, hvilke refleksioner sætter det i gang om deres egen indtræden i det faglige fællesskab osv.? Refleksionen kan fx stilladseres med sætninger, som eleverne skal færdiggøre:
    - Af besøget lærte jeg...
    - Jeg var overrasket over...
    - Jeg blev interesseret i...
    - Når jeg selv skal i praktik, skal jeg huske...
    - Jeg blev lidt usikker på...

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes didaktisk/pædagogisk materiale, motivationslitteratur, inspirationsmateriale og erfaringsopsamlinger, som kan bruges til inspiration og videre læsning i forbindelse med udviklingen af redskabets deelelementer.

- Vejen til en erhvervsuddannelse, Rollemodelskatalog, Erhvervsskolerne Elevorganisation. <https://www.uuv.dk/wp-content/uploads/2019/06/rollemodelskatalog.pdf>
- Fastholdelse, udvikling & talentunderstøttelse via mentorer. Baggrundsnotat. DEA og Region Hovedstaden, 2017. https://dea.nu/sites/dea.nu/files/mentorskab_baggrundsnotat.pdf
- Unge hjælper unge – idéer til ungementorordninger i erhvervsuddannelserne, Undervisningsministeriets temahæfteserie nr. 8 – 2009. <file:///C:/Users/admin/Downloads/2009-Unge-hjaelper-unge-ideer-til-ungementorordningen.pdf>
- Brown, R., Katznelson, N. (2011), Motivation i erhvervsuddannelserne, Erhvervsskolerne Forlag.

Tema 2: Karakterdannelse i praksis

Introduktion til temaet

Under temaet "karakterdannelse i praksis", skal skolerne udvikle og afprøve redskaber, der understøtter arbejdet med karakterdannelse i forbindelse med faglige aktiviteter og handlinger, hvor eleverne i faglige processer og mestringen af konkrete opgaver, rutiner, kvalifikationer og kompetencer danner deres faglige karakter. Redskaberne skal især understøtte den dimension af karakterdannelse til faglig stolthed, som i projektets litteratur- og praksiskortlægning defineres som "karakterdannende faglighed".

Det betyder ikke, at den "karakterdannende faglighed" frakobles dimensionerne "karakterdannende kultur" og "karakterdannende refleksion". De tre dimensioner hænger sammen og bidrager i samspil til karakterdannelse til faglig stolthed. Der er imidlertid et særligt fokus på "karakterdannende faglighed" i de tre redskabsskitser, som deltagerne i "Program om karakterdannelse" skal udvikle indenfor tema 2. Det drejer sig om:

Redskabstitel	Placeringen i uddannelsesforløb
1. Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning	GF1, GF2 og hovedforløb
2. På arbejde i skolen: Karakterdannelse i praksisnær undervisning	GF1 og GF2
3. Fra kompetencemål til praktikmål: Karakterdannelse i koblingen mellem skole og praktik	Hovedforløb

Sammenhæng med kortlægningen af litteratur og praksis

I kortlægningen af litteratur og praksis, er der en række elementer, som skal fremhæves her. Dels fordi de begrunder de elementer, redskaberne forventes at skulle bestå af, dels fordi de stiller skarpt på vigtige områder, der ikke findes central litteratur om, og hvor det derfor har været nødvendigt at søge supplerende faglig inspiration:

- Kortlægningen af praksis peger på, at eleverne grundlæggende møder dannelseselementer i undervisningen i to læringsarenaer. Dels på skolen og dels i på praktikarbejdspladsen samt ikke mindst i vekselvirkning og kobling mellem de to arenaer. *De tre redskaber skal særligt adressere læringsarenaen på skolen og vekselvirkningen samt koblingen til læringsarenaen på praktikarbejdspladsen.*
- Kortlægningen af litteratur viser, at der ikke findes forskning og lærebøger for lærere, der kobler *karakterdannelse og didaktik*. Men fænomenet er ikke ukendt i praksis og adresseres ofte med andre termer: Fx "helhedsorienteret", "anvendelsesorienteret", "praksisnær, -baseret, og -relateret undervisning" samt "praksisfaglighed" i fag og tværfagligt. *Derfor indeholder redskabsskitserne disse begreber, ligesom der nedenfor introduceres en forsknings- og erfaringsbaseret praksisfaglig refleksionsmodel, som kan anvendes til tilrettelæggelse af undervisningsforløb.*
- Kortlægningen af litteratur adresserer *faglig stolthed som mestring* ved blandt andet at henvise til Sennet, der forstår faglig stolthed som det at mestre en bestemt aktivitet og få anerkendelse udefra eller indefra. Faglig stolthed er dermed præget af anerkendelse, der kommer fra samfund og fællesskaber (udefra) og ligeledes den særlige form for anerkendelse, som individer er i stand til at give sig selv på grund af en

aktivitet, som man ikke kun udfører godt, men altid ønsker at udføre bedre (indefra). *Det er relevant i de pædagogiske og didaktiske overvejelser, der skal indgå i redskabsudviklingen - mere præcist i forhold at skabe læringsituationer med rum til indre og ydre anerkendelse.*

- Kortlægningen af litteratur adresserer *faglig stolthed som resultat af en erfaringsbaseret læreproces*, hvor der for det første er fokus på "den tavse viden i kroppen". Med henvisning til Brinkmann og Tanggaard beskrives det, at erkendelse bogstaveligt sidder i hænderne. Dermed er rytmen for læring også en anden end i en mere kognitiv læringsproces. *Det er blandt andet derfor, at den praksisnære undervisning fx i et værksted indgår i to af redskaberne.*

For det andet fokuserer litteraturkortlægningen i også på *oparbejdelse af tavs viden og faglig stolthed*. Med henvisning til blandt andet Dewey anføres det, at vi lærer hele tiden i vores hverdag –særligt, hvis vaner og rutiner bliver brudt. Faglig stolthed kommer dermed til at gå hånd i hånd med karakterdannelse, når vanskelige faglige problemer mestres. *Det giver perspektiver for, at den praksisnære undervisning skal orientere sig mod omgivelserne og autentiske problemstillinger fra elevernes hverdag, praktikarbejdspladser og samfundet som helhed.*

For det tredje afrunder litteraturkortlægningen sit afsnit vedr. *faglig stolthed som resultat af en erfaringsbaseret læreproces* ved sammenfattende at konstatere, at de selektive undersøgelser af teorier, der beskæftiger sig med faglig stolthed viser, at værdier og dyder ofte er tæt knyttet til de aktiviteter, som individer udfører – enten under uddannelse eller senere i deres arbejde. *Det rummer derfor et potentiale at konkretisere læringsituationer, der bidrager til at opbygge faglighed og karakterstyrke samtidig.*

Faglig inspiration til udvikling af redskaber og materialer

Ovenfor er der argumenteret for udviklingen af de tre værktøjer med perspektiver fra den gennemførte litteratur- og praksiskortlægning, som også rummer megen anden substantiel faglig inspiration til udviklingsarbejdet.

Som nævnt er der ikke forskning og lærebøger for lærere, der direkte kobler karakterdannende faglighed og didaktik, men fænomenet er ikke ukendt i praksis og adresseres ofte med andre termer jf. eksemplerne ovenfor. En række af termene introduceres bl.a. i "Pædagogiske principper - Inspirationsmateriale til erhvervsskolerne", som det daværende Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling offentliggjorde i 2016 for at understøtte EUD reformimplementering.

Principperne er videreudviklet i en række helt nye udviklingsprojekter – herunder udviklingsprojekter i regi af Styrelsen for Undervisning- og Kvalitet, hvor begrebet "praksisfaglighed" er introduceret i forhold til specifikke fag og tværfagligt netop som del af dannelsesopgaven. I sammenhængen er der søgt synergier og samarbejde mellem grund- og erhvervsskoler.

Da redskaberne under temaet skal indeholde forskellige kombinationer af drejebøger, vejledninger, undervisningsmateriale med forslag til konkrete opgaver og øvrige materialer, er det derfor relevant at inddrage supplerende faglig inspiration.

Derfor introduceres her en *forsknings- og erfaringsbaseret praksisfaglig refleksionsmodel*, som kan anvendes til tilrettelæggelse af undervisningsforløb med afsæt i operationelle udviklingsspørgsmål, der stiller skarpt på didaktiske og pædagogiske forhold til særligt at styrke den karakterdannende faglighed.

Refleksionsmodellen stammer fra udviklingsprojektet "Praksisfaglighed i skolen", som afsluttes medio 2020. Projektet er gennemført i 2019 med forankring i Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK). I projektet samarbejdede 50 grundskoler og erhvervsskoler om at udvikle og afprøve måder at arbejde med praksisfaglighed i fagene og tværfagligt. På den baggrund er der bl.a. udviklet en forsknings- og erfaringsbaseret vidensopsamling.

Vidensopsamling giver et bud på en definition af, hvad praksisfaglighed er hos elever og giver inspiration til tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning i fagene og tværfagligt. Om praksisfaglighed lyder det, at praksisfaglighed i og på tværs af fagene er elevernes kompetence til at koble "Teori og fag" med "Krop og erfaring" i udførelsen af "Handlinger og produkter" så tæt på en praksis som muligt. Koblingen er illustreret i den "praksisfaglige refleksionsmodel" figuren.

Praksisfaglig refleksionsmodel

Elever kan sagtens være dygtige til at udføre handlinger og produkter, arbejde med fagenes teori eller bringe deres krop og erfaring i spil i forskellige sammenhænge. Alle tre dele skal eleverne mestre for at udrykke praksisfaglighed. Men den praksisfaglige koblingskompetence udtrykkes stærkest, når eleverne kan binde de tre dele sammen.

For at understøtte elevers praksisfaglighed anviser vidensopsamligen, at undervisningen skal tilstræbe praksisnærhed, relevans og kropslig erkendelse gennem iscenesættelse af læringsrummet. Fx:

- Udenfor skolen: Udførelsen af autentiske handlinger og produkter i en praksis/arbejdsplads koblet med refleksion over teori, fag og erfaring
- I skolen: Læringssituationer, der knytter an til noget autentisk for eleverne, og hvor eleverne gennem udførelse af produkter og handlinger skaber en relation til erfaringer, fag og teori
- I og udenfor skolen: Læringssituationer, der aktivt skaber sanseindtryk/erfaringer og lægger op til refleksion med ét eller flere fags begreber og bearbejdning med et eller flere fags metoder

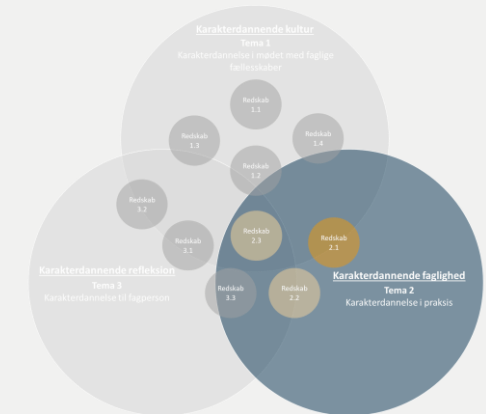
Undervisningen kan med fordel tilrettelægges som et eksperimentarium med plads til forskellige måder at lære på og rum til at øve sig gennem gentagelse.

Mere konkret anviser vidensopsamlingen følgende pædagogiske og didaktiske udviklingsspørgsmål:

- Hvordan bliver undervisningen autentisk for eleverne?
- Hvilke handlinger og produkter skal eleverne øve sig i at udføre?
- Hvordan bringes elevernes krop og erfaring i spil?
- Hvilke teorier og fag skal eleverne øve sig i at genkende og anvende?
- Hvordan skal eleverne øve sig i at koble praksisfaglighedens tre dele?

Den praksisfaglige refleksionsmodel tilbyder således faglig inspiration til redskabsudviklingen på deltagerskolerne og dermed udviklingen af drejebøger, vejledninger, undervisningsmateriale med forslag til opgaver og øvrige materialer.

Redskab 2.1: Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær under- visning

I arbejdet med redskab 2.1. skal der udvikles en drejebog, opgaveformuleringer, undervisningsmaterialer og lærervejledninger, som kan bruges til at gennemføre praksisnær undervisning i grundfag. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med dette redskab er at understøtte karakterdannende faglighed gennem praksisnære, helhedsorienterede undervisningsforløb med fokus på læringssituationer, der bidrager til at opbygge en karakterdannende faglighed og karakterstyrker samtidigt.

Det skal I udvikle

I dette redskab skal deltagerskolerne udvikle:

- *Drejebøger* (for konkrete undervisningsforløb i værksteder)
- *Opgaveformuleringer* (knyttet til specifikke grundfag)
- *Undervisningsmaterialer* (knyttet til specifikke grundfag)
- *Lærervejledninger* (som introducerer til anvendelse af drejebøger, opgaver og undervisningsmaterialer samt kobler til bekendtgørelser, fagbilag, vejledninger etc.)

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet "Grundfag i værkstedet: Karakterdannelse i praksisnær undervisning" retter sig mod *GF1, GF2 eller hovedforløbet* på et af de fire hovedforløb. Særligt for GF1 gælder, at grundfag *kan* kobles med erhvervsfag, støttefag og valgfag for at støtte eleverne i først valg af fagretning og efterfølgende frem mod valg af erhvervsuddannelse inden opstart af GF2. I forhold til GF2 *kan* grundfag kobles med et uddannelsesspecifikt fag og valgfag samt ansøgning om praktikplads. I forhold til hovedforløbet *kan* grundfag, under skoleophold, kobles med valgfag og uddannelsesspecifikke fag.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Ideen med redskabet er, at eleverne igennem undervisningsforløb trænes i at mestre en konkret færdighed og opbygger en karakterdannende faglighed og karakterstyrker gennem løsning af den faglige opgave. Den karakterdannende faglighed understøttes ved:

- At arbejde med autentiske problemstillinger med relevans fra elevernes verden og de erhvervsfag, fagretninger og uddannelsesspecifikke fag, som indgår i undervisningsforløbene og dermed også arbejdsmarkedet
- At arbejde med faglige opgaver, der simulerer metoder, teknikker, arbejdsgange, processer og/eller redskaber, som anvendes på arbejdsmarkedet.

Udviklingsopgaven drejer sig om at udvikle undervisningsforløb, for enten praksisnær undervisning i et grundfag eller for kobling mellem grundfag og uddannelsesspecifikke fag. Fælles er, at grundfagene rykkes til praksisnære omgivelser, der simulerer et erhverv, hvor eleverne skal anvende viden og færdigheder fra grundfagene til at løse praksisfaglige opgaver, og hvor læringssituationerne bidrager til at opbygge karakterdannende faglighed og karakterstyrker samtidigt.

I denne introduktion fremgår inspiration til redskabsudviklingen under følgende overskrifter:

- Grundfag i sammenhæng med andre fag
- Didaktiske principper for redskabet
- Det praksisnære miljø som omdrejningspunkt

⁴ Se "Bekendtgørelse om grundfag, erhvervsfag, erhvervsrettet andetsprogsdansk og kombinationsfag i erhvervsuddannelserne og om adgangskurser til erhvervsuddannelserne" (BEK nr 692 af 26/05/2020) og "Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser" (BEK nr. 1619 af 27/12/2019) § 30.

Grundfag i sammenhæng med andre fag

Med henvisning til EMU.dk og "Bekendtgørelse om grundfag, erhvervsfag, erhvervsrettet andetsprogsdansk og kombinationsfag i erhvervsuddannelserne" og hovedbekendtgørelsen, skal grundfag i *videst muligt omfang* tilrettelægges i sammenhæng med både erhvervsfag og uddannelsesspecifikke fag og dermed bidrage til helhedsorienteret og tværfaglig undervisningspraksis.⁴ Det er også udgangspunktet for redskabet "Grundfag i værkstedet".

På GF1 kan redskabet være rettet mod et grundfag i kombination med et erhvervsfag i løbet af de 20 uger i GF1-forløbet. For at understøtte den karakterdannende faglighed bedst muligt vurderes det, at redskabet med fordel kan udvikles i tilknytning til den fagretning, som eleverne vælger efter to uger på GF1 jf. oversigten i boksen med eksempler på fagretninger.

På GF2 kan redskabet være rettet mod et grundfag i kombination med det uddannelsesspecifikke fag, som eleverne følger efter at have valgt deres erhvervsuddannelse.

På hovedforløbet kan det dreje sig om at kombinere grundfag med uddannelsesspecifikke fag under hovedforløbets skoleophold. De uddannelsesspecifikke fag fremgår af de lokale uddannelsesplaner (LUP), som erhvervsskolerne har udviklet for de uddannelser, som de er godkendt til at udbyde.

Hovedområder	Eksempler på fagretninger
Omsorg, sundhed og pædagogik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sunde valg og livsstil ▪ Mennesker, sundhed og udvikling ▪ Sundhed og pædagogik – Børn og Voksne ▪ Læring og leg
Kontor, handel og forretningsservice	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opstart, drive og udvikle virksomheder ▪ Detail ▪ Handel ▪ Event
Fødevarer, jordbrug og oplevelser	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mad og oplevelser ▪ Kvæg, svin og planter ▪ Landbrug og dy ▪ Gartner, Natur og Landbrug
Teknologi, byggeri og transport.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bæredygtighed og grøn teknologi ▪ Industriel produktion og design ▪ Bæredygtigt hus ▪ Strøm og elektronik

Didaktiske principper for redskabet

I forhold til grundfagene er udgangspunktet de didaktiske principper, som præsenteres i vejledningerne, der findes på EMU.dk. De didaktiske principper i vejledningerne er blandt andet orienteret mod at styrke det helhedsorienterede aspekt. Fx i vejledningen knyttet til matematik som grundfag på EUD fremgår følgende: "Undervisningen skal være helhedsorienteret og praksisnær/praksisrettet. Undervisningen i matematik kan indgå i helheder på tværs af fagene og i helheder inden for matematikken selv".

For i særlig grad at styrke de didaktiske principper for udviklingen af undervisningsforløbene i forhold til at styrke den karakterdannende faglighed, skal der henvises til den *praksisfaglige refleksionsmodel*, som blev beskrevet i

temaintroduktionen. Refleksionsmodellen kan anvendes til tilrettelæggelse af undervisningsforløbene med afsæt i følgende operationelle udviklingsspørgsmål, når grundfag fx skal kombineres med erhvervsfag eller uddannelsesspecifikke fag:

- Hvordan bliver undervisningen autentisk for eleverne?
- Hvilke handlinger og produkter skal eleverne øve sig i at udføre?
- Hvordan bringes elevernes krop og erfaring i spil?
- Hvilke teorier og fag skal eleverne øve sig i at genkende og anvende?
- Hvordan skal eleverne øve sig i at koble praksisfaglighedens tre dele?

Anerkendelse bør indgå som et centralt princip⁵. Dels ved at læreren og eksterne gæster indgår i feedbacken, som eleverne skal have på deres opgaveløsning, dels i forhold refleksionen over egen opgaveløsning, som eleverne skal motiveres til at gennemføre.

Det praksisnære miljø som omdrejningspunkt

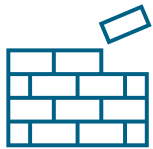
Det er helt centralt at skabe et praksisnært miljø for undervisningen, hvor eleverne kan træne deres forskellige fagligheder og opbygge karakterstyrker samtidig.

Værksteder på erhvervsskolerne vurderes at være det mest relevante praksisnære miljø. Det kan i sagens natur også være Skolepraktikcentre, hvis der er mulighed for at anvende disse lokationer.

Endelig kan det praksisnære miljø understøttes ved at invitere eksterne gæster til skolernes værksteder eller evt. ved at gennemføre enkeltaktiviteter på lokationer i nærmiljøet, som tilbyder ekstra autenticitet og dermed praksisnær værdi.

⁵ Jf. Sennets tænkning om ekstern/intern anerkendelse, som der henvises til i temaintroduktionen.

Forslag til indhold

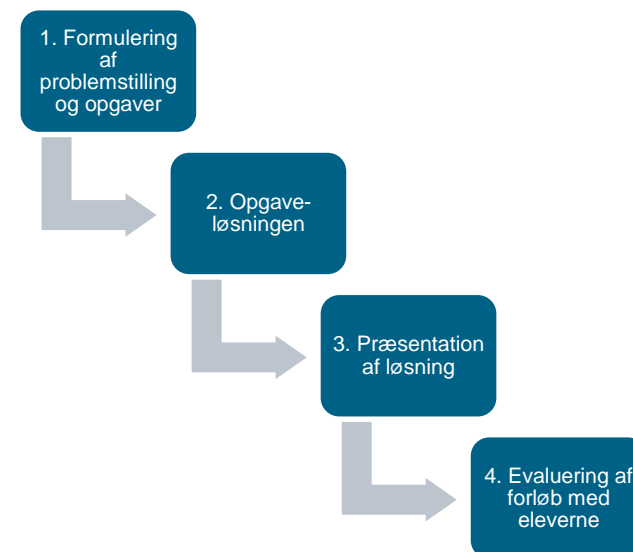
Redskabet har fire trin, der tilsammen beskriver en proces for et undervisningsforløb. Disse fire trin skal der udvikles indhold til i programmet. Trinene indbefatter, at lærerne ved opstart formulerer en autentisk problemstilling og faglige opgaver, som eleverne skal arbejde med.

Lærere og elever udvikler en konkret arbejdsplan for elevernes arbejde med en autentisk problemstilling, og lærerne deltager i elevernes arbejde både som faglig rollemodel og som "repræsentant" for virksomheds-/ organisationsperspektivet undervejs.

Eksterne gæster inviteres for at give feedback og kommenterer elevernes arbejde med den faglige opgave, når denne præsenteres. Der gennemføres en opsamling med anvendelse af evalueringsspørgsmål, hvor eleverne motiveres til refleksion over, hvilke karakterdannende elementer, de i særlig grad oplever at have arbejdet med og betydningen heraf.

Undervisningsforløbets fire trin er skitseret i figuren. På de næste sider er forslag til indhold i trinene foldet ud.

Trin i undervisningsforløb

Trin 1: Formulering af problemstilling og opgaver

I det første trin skal der identificeres relevante faglige mål og opgaver, som eleverne kan arbejde med. Her kan lærerne anvende og kombinere de relevante grundfag, erhvervsfag og uddannelsesspecifikke fag og med afsæt i vejledninger og fagbilag samt lokale undervisningsplaner til fagene. Hvis der kun arbejdes inden for grundfaget, vil opgaven bestå i at arbejde praksisnært med et eller flere mål i faget og derigennem bringe den karakterdannende faglighed i spil både fra grundfag og uddannelsesspecifikke fag.

Samtidigt kan lærerne anvende den praksisfaglige refleksionsmodel til at tilrettelægge en undervisning, der bedst stimulerer, at eleverne kommer til at koble "Teori og fag" med "Krop og erfaring" i udførelsen af "Handlinger og produkter" så tæt på en praksis som muligt. Modellens udviklingsspørgsmål, som fremgår ovenfor i afsnittet om redskabets didaktiske principper tilbyder en systematik til at sikre fokus på autenticitet og fokus på at træne/styrke elevernes koblingskompetence.

I den sammenhæng skal der identificeres en autentisk problemstilling, som skaber grobund for en konkret opgaveformulering. Formuleringen indskrives i en arbejdsplan, som eleverne senere skal færdiggøre ved opstart af opgaveløsningen.

Det afklares endelig i hvilket værksted, undervisningen primært skal foregå, og hvilke eksterne gæster, der evt. skal inviteres, eller om enkeltopgaver evt. skal løses på lokationer i nærmiljøet.

Oversigten nedenfor skitserer eksempler på, hvordan fag kan kombineres inden for de fire hovedområder og ses i sammenhæng med autentiske problemstillinger og konkrete opgaver. Opgaverne styrker i sig selv den karakterdannende faglighed, og de kan med lærerens løbende dialog med eleverne i undervisningsforløbet og ved evalueringen også understøtte den karakterdannede kultur og refleksion blandt eleverne.

Hovedområde	Fag i redskabet	Problemstilling	Eksempler på opgaver
Omsorg, sundhed og pædagogik	<u>Grundfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Dansk <u>Erhvervsfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> (3) Faglig kommunikation 	<ul style="list-style-type: none"> Kommunikation med borgere og pårørende – fx en situation, hvor en plejehjemsboer med demens er på vej ind i den terminale fase. 	<ul style="list-style-type: none"> Forbered og planlæg en "svær samtale" med flere typer af borgere (fx med/uden demens) og deres pårørende Træn samtalen i værkstedet (sengestue/opholdsstue) med med-studerende og/eller inviterede gæster
Kontor, handel og forretningsservice	<u>Fagretning</u> <ul style="list-style-type: none"> Opstart, drive og udvikle virksomheder <u>Grundfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Finansiering <u>Erhvervsfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> (2) Arbejdspadskultur 	<ul style="list-style-type: none"> Finansiering ved virksomhedsopstart – fx en situation, hvor der skal anmodes om en kassekredit i banken på baggrund af en forretningsplan. 	<ul style="list-style-type: none"> Udarbejd en forretningsplan og afklar finansieringsbehov ved opstart af virksomhed – herunder behov for kassekredit (størrelse) Forbered og planlæg møde med banken Træn samtalen i klasserummet med elever fra holdet og/eller en inviteret erhvervsmedarbejder fra en bank i nærmiljøet eller under besøg i banken.

Hovedområde	Fag i redskabet	Problemstilling	Eksempler på opgaver
Fødevarer, jordbrug og oplevelser	<u>Erhvervsuddannelse:</u> <ul style="list-style-type: none"> Gastronomassistent <u>Grundfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Fremmedsprog (tysk) <u>Uddannelsesspecifikt fag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Grundtilberedning og køkkenproduktion 	<ul style="list-style-type: none"> Udenlandske madtraditioner – fx forberedelse af måltid bestående af tyske specialiteter 	<ul style="list-style-type: none"> Orientering i tyske kogebøger Få introduktion live/online med tysk kok Tilberedelse af måltid bestående af tyske specialiteter Præsenter måltidet på tysk inden servering for gæster i værkstedet (skolekøkkenet) – fx elever fra holdet eller familie/venner – måske endda repræsentanter fra dansk/tysk vennskabsforening e.l.
Teknologi, byggeri og transport	<u>Erhvervsuddannelse:</u> <ul style="list-style-type: none"> Murer <u>Grundfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Naturfag (kemi) <u>Uddannelsesspecifikt fag:</u> <ul style="list-style-type: none"> Pudse og overfladebehandling 	<ul style="list-style-type: none"> Kemi og byggematerialer – fx kemiske forbindelser ved klargøring af beton, mørtel etc. 	<ul style="list-style-type: none"> Forbered og planlæg klargøring af beton mørtel etc. til konkret produkt fx et fuglebad i skolens murerværksted. Gennemfør klargøringsprocessen og lav produktet – fx fuglebadet Forklar til elever fra holdet og evt. en inviteret murermester, hvilke kemiske forbindelser der sker ved klargøring af beton mørtel etc

Trin 2: Opgaveløsningen og rollefordeling

Eleverne: På baggrund af de formulerede problemstillinger og opgaver arbejder eleverne med de faglige opgaver.

Som støtte og rammesætning til dette udarbejder eleverne i samarbejde med lærerne en *arbejdsplan*, der dels indeholder lærerens *opgaveformulering* og fælles aftalt *tidsplan* for arbejdet.

Lærerne Der *kan* være tale om både grundfagslærere og eventuelt lærere knyttet til erhvervsfag eller uddannelsesspecifikke fag.

Lærerrollen er dobbelt. Dels er det lærerens opgave at understøtte elevernes arbejde med opgaven ved at trække på sin faglighed; dels er det lærerens opgave at fungere som det forstyrrende element fra "praksis". Det vil sige, at læreren undervejs udfordrer elevernes opgaveløsning ved at pege på forhold på en arbejdsplads, på arbejdsmarkedet eller i faglige samarbejder, der ville besværliggøre eller udfordre elevernes aktuelle opgaveløsning.

Eksterne gæster eller ressourcepersoner: For i særlig grad at understøtte elevernes oplevelse af autentiske problemstillinger deltager fx målgrupperepræsentanter (brugere/kunder).

Der kan ligeledes gennemføres eventuelle besøg hos relevante virksomheder eller organisationer i det lokale nærmiljø. De eksterne gæster eller ressourcepersoner kan observere og deltage i planlagte feedbacksituationer. Gæsterne kan fx indgå i de "benspænd", som lærerne introducerer.

Trin 3: Elevernes præsentation af deres løsninger

Når eleverne har løst opgaverne, afholdes et præsentationsarrangement, hvor eleverne skal formidle deres opgaveløsning. Eleverne vælger selv måden, hvorpå opgaveløsningen skal præsenteres, men det skal fremgå af arbejdsplanen.

De eksterne gæster vil have en særlig rolle til at give relevant og konstruktiv feedback på elevernes præsentationer af opgaveløsningen med udgangspunkt i de krav og forventninger, de som brugere eller kunder kan have.

Trin 4: Evaluering af forløb med eleverne

Det sidste indholdselement i dette redskab fokuserer i særlig grad på at understøtte og stimulere elevernes refleksion ved at afholde fælles, dialogbaserede afsluttende opsamlinger på forløbet med eleverne. Her kan det overvejes, at grundfagslærere og evt. lærere involverede lærere fra erhvervsfag samt uddannelsesspecifikke fag deltager samtidigt.

Det har en særlig værdi at afholde dette som fælles opsamlinger, fordi eleverne på den måde kan få inspiration af at høre om hinandens oplevelser, erfaringer og refleksioner. Her skal eleverne for det første forholde sig til, hvilke indsigter, de har fået, hvad de har lært, og hvor de har set, at det, de lærer i grundfaget, kan bruges i praksis.

For det andet er det vigtigt, at læreren får stillet spørgsmål, der faciliterer refleksion knyttet til den karakterdannende faglighed og ligeledes den karakterdannende kultur. Her tilbyder den praksisfaglige refleksionsmodel igen en ramme og systematik for at formulere de refleksive spørgsmål.

I tabellen præsenteres eksempler på refleksionsspørgsmål, som lærere kan tage udgangspunkt i for at hjælpe eleverne til at se koblingen mellem teori og praksis under den afsluttende, fælles opsamling:

Karakterdannende faglighed	
Teori og fag	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvilke faglige erfaringer tager du med dig fra forløbet? ▪ Hvilke krav og forventninger fra grundfaget har du oplevet i mødet med brugere/kunder? ▪ Hvilke færdigheder fra grundfaget oplevede du indgik?
Krop og erfaring	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvilke erfaringer tager du med dig fra arbejdet i værkstedet? ▪ Hvad har du lært om din egen måde at arbejde på? ▪ Hvilke erfaringer tager du med dig – fx om brug af sanser i arbejdet, arbejdsstillinger eller den måde, du bruger kroppen på i dit arbejde, efter arbejdet i værkstedet?
Handling og produkt	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvordan kommer dine grundfagsfærdigheder i til udtryk i opgaveløsningen? ▪ Hvilke grundfagsfaglige kompetencer kan styrkes for at forbedre din opgaveløsning? ▪ Hvilke andre faglige kompetencer kan styrkes for at forbedre din opgaveløsning?

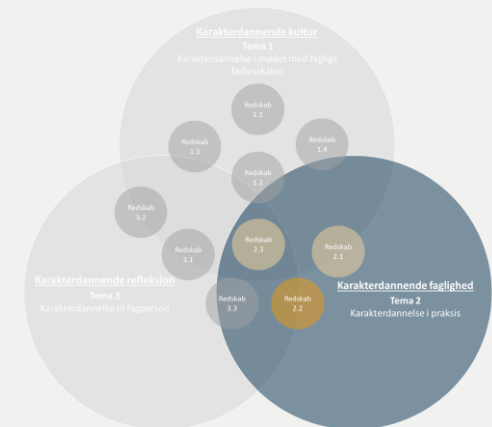
Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Nedenfor fremgår en række henvisninger til litteratur mv., som kan give uddybende inspiration til at forstå og oversætte begreber som "helhedsorienteret", "anvendelsesorienteret", "praksisnær, -baseret, og -relateret undervisning" samt "praksisfaglighed" i udarbejdelsen af redskabet.

- Aarkrog, V. (2019). Praksisrelatering i erhvervsuddannelserne. EMU – Danmarks Læringsportal. <https://emu.dk/eud/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/vibe-aarkrog-praksisrelatering-i>
- Borup Jensen, J. et al (2020) "Vidensopsamling – Praksisfaglighed i skolen", Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet via projektet Praksisfaglighed i skolen, STUK 2020 – EMU Danmarks Læringsportal.
- Munkholm Davidsen, H., Brandtsen, M., Kidde Skov, T. og Højlund, C. (2020) "Forskningsmæssigt videngrundlag fra praksisnær og anvendelsesorienteret undervisning i et dannelsesmæssigt perspektiv", VIA University College - <https://vpt.dk/sites/default/files/2019-11/Forskningsm%C3%A6ssigt%20vidensgrundlag%20for%20praksis%C3%A6r%20og%20anvendelsesorienteret%20undervisning.pdf>
- Størner, T. og Holm Sørensen, K. (2015). "Praksisnær undervisning i erhvervsuddannelserne", Erhvervspædagogisk Udviklingscenter (EPUC), EPUC Indspark #5 - <http://epuc.dk/wp-content/uploads/2015/11/Praksis%C3%A6rhed-indspark-5.pdf>
- STUK (2016), "Pædagogiske principper - Inspirationsmateriale til erhvervsskolerne"

Redskab 2.2: På arbejde i skolen – Karakterdannelse i praksisnær under- visning

I arbejdet med redskab 2.2. skal der udvikles en drejebog, opgaveformuleringer, undervisningsmaterialer og lærervejledninger, som kan bruges til at bringe arbejdspladsens rammer og normer ind på skolen. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med dette redskab er at understøtte karakterdannende faglighed og kultur gennem praksisnære undervisningsforløb, der gennem simulation og evt. virksomhedsbesøg bringer arbejdspladsens rammer og normer ind på skolen.

Kortlægningen af karakterdannelse i praksis peger på, at eleverne møder dannelseselementer i to læringsarenaer: På skolen og i praktikforløb. Dette redskab fokuserer særligt på de dannelseselementer skolen som læringsarena kan tilbyde ved at fokusere på at skabe virkeligheds- og praksisnære forløb på skolen samt ved at understøtte elevernes kendskab til virksomhedskultur og arbejdspladskultur, før eleverne kommer i praktikforløb på hovedforløbet.

Det skal I udvikle

I dette redskab skal deltagerskolerne udvikle:

- *Drejebøger* (for konkrete forløb med autentiske problemstillinger)
- *Opgaveformuleringer* (knyttet til den specifikke problemstilling)
- *Undervisningsmaterialer* (knyttet til specifikke problemstilling)
- *Lærervejledninger* (som introducerer til anvendelse af drejebøger, opgaver og undervisningsmaterialer samt kobler til bekendtgørelser, fagbilag, vejledninger etc.).

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet sigter mod *GF1 og GF2*. I forhold til GF1 ved at støtte eleverne frem til valg af erhvervsuddannelse, inden opstart af GF2. I forhold til GF2, hvor grundfag, uddannelsesspecifikke og valgfag kobles, og hvor eleverne begynder at orientere sig mod deres kommende praktikforløb.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Dette redskab skal rumme forslag til konkrete opgaver, der understøtter og stimulerer elevernes bevidsthed om arbejdspladskultur, arbejdsmarked og jobmuligheder. Dermed knytter det i særlig grad an til den *karakterdannende faglighed*. Den karakterdannende faglighed stimuleres i redskabet netop ved:

- At arbejde med praksisnære problemstillinger hentet fra fremtidige praktikvirksomheder og -institutioner.
- At arbejde med faglige opgaver, der simulerer metoder, teknikker, arbejdsgange, processer og/eller redskaber, der anvendes på arbejdsmarkedet i det pågældende fag.
- At arbejde med tværfaglige problemstillinger og opgaver, der fordrer fagligt samarbejde mellem fag og brancher, der er relevant på arbejdsmarkedet.

Udviklingsopgaven drejer sig om at udvikle undervisningsforløb, der udfolder sig på erhvervsskolen og minder om eller simulerer de krav, forventninger og opgaver, eleverne møder i faget på en arbejdsplads. Det vil sige, at undervisningsforløbet skal tage udgangspunkt i virkelighedsnære og praktiske problemstillinger, som eleverne skal arbejde med på skolen.

Didaktiske principper for redskabet

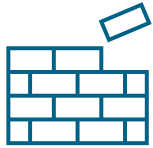
Redskabet bygger på tre grundlæggende didaktiske principper, der er funderet i den *praksisfaglige refleksionsmodel*. Disse er:

- *Første didaktiske princip:* Undervisningens formål og opgaver skal opleves som autentisk for eleverne. Autenticitet kan fx opnås ved at arbejde med praksisnære problemstillinger og opgaver, som fremtidige praktikvirksomheder/-organisationer og arbejdspladser stiller og/eller præsenterer for eleverne og beder dem om at løse. Autenticiteten kan også understøttes ved, at fremtidige praktikvirksomheder og -institutioner deltager på skolerne fx undervejs i elevernes arbejdsproces og når eleverne skal præsentere deres løsninger.
- *Andet didaktiske princip:* Praksis skal simuleres på skolen. Det er centralt for arbejdet inden for dette tema, at man på skolen kan simulere nogle af de betingelser og arbejdsgange, der gør sig gældende på arbejdspladser inden for det eller de erhverv, uddannelsen retter sig mod. Fx ved, at lærerne fungerer som "arbejdsgiver", når eleverne skal komme frem til deres løsninger.

Eleverne skal derved få erfaring med, hvad der forventes af dem, og hvad de kan forvente at møde, som elever og faglærte på en arbejdsplads (kvalifikationer, opførsel, rammer, produkter/services, mødetider, deadlines, konsekvenser mv.). Det er dog også centralt, at der er tale om simuleringer. Det vil sige, at det stadig er relevant at udnytte det særlige læringsrum, som skolen udgør, hvor det er muligt at sætte "på pause" og udforske, undersøge og diskutere de relevante problemstillinger, der kan opstå undervejs i simuleringerne.

- *Tredje didaktiske princip:* Elevernes helhedsorientering skal stimuleres. At arbejde med at understøtte og stimulere elevernes helhedsorienterede kompetencer spejler de krav og forventninger, eleverne vil møde i deres fremtidige praktikforløb.

Forslag til indhold

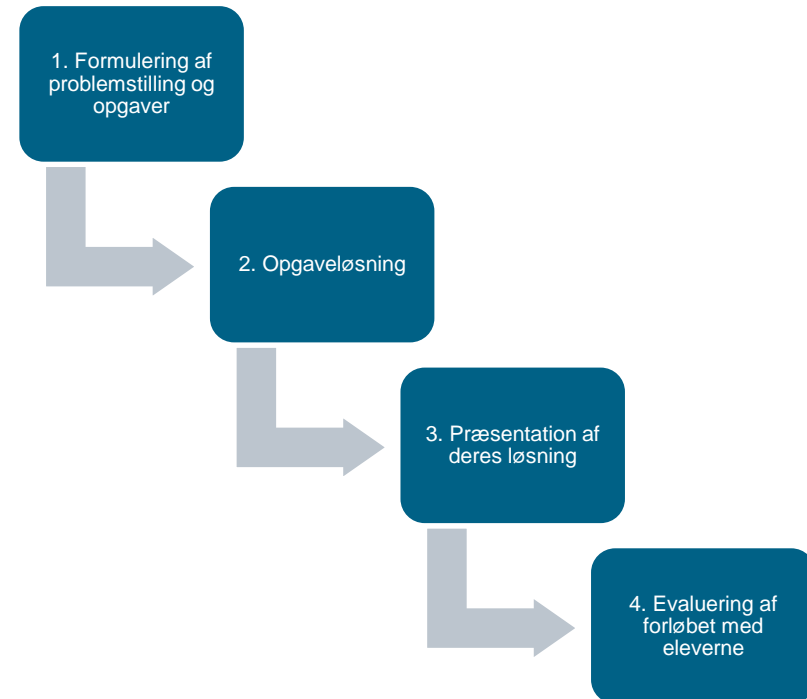
Redskabet har fire trin, der tilsammen beskriver processen i arbejdet med redskabet. Disse fire trin skal der udvikles indhold til i programmet. Trinnene indbefatter, at lærere og deltagere fra en fremtidig praktikvirksomhed formulerer en autentisk problemstilling/faglig opgave, som eleverne skal arbejde med.

Lærere, elever og eventuelt eksterne deltagere fra virksomheder/organisationer, udvikler en konkret arbejdsplan for elevernes arbejde med den autentiske opgave (til inspiration se eksempler på opgaver nedenfor). Lærere deltager i elevernes arbejde både som faglig rollemodel og som "repræsentant" for virksomheds-/ organisationsperspektivet undervejs. Alt efter behov og mulighed kan virksomhedsrepræsentanter inviteres ind på skolen til at give feedback og kommenterer på elevernes arbejde med den faglige opgave, og når eleverne præsenterer deres arbejde.

Der gennemføres en opsamling med anvendelse af evalueringsspørgsmål. Spørgsmålene lægger op til dialog med eleverne og understøtter samt stimulerer elevernes refleksion over, hvilke karakterdannende elementer, de i særlig grad oplever at have arbejdet med og betydningen heraf.

Trinnene i undervisningsforløbet er skitseret i figuren. Forslag til indhold i de enkelte trin foldes ud på de næste sider.

Trin i undervisningsforløb

Trin 1: Formulering af problemstilling og opgaver med praktiksted

Som forberedelse til undervisningsforløbet skal lærerne sammen med en fremtidig praktikvirksomhed/-organisation formulere en problemstilling og nogle opgaver, som eleverne skal arbejde med. Det er centralt, at problemstillingen og opgaverne er autentiske, ligesom de skal lægge op til, at eleverne skal arbejde tværfagligt.

Inden for de fire hovedområder kunne problemstillinger/opgaver fx være:

Hovedområde	Problemstilling	Eksempler på opgaver
Teknologi, byggeri og transport	Byg en beboelsesklar træhytte	<ul style="list-style-type: none"> Beskriv produktionskrav Lav en produktionsplan Lav prisoverslag (max kostpris) Kontakt kunder Sælg træhytten Aftal leveringstidspunkt Byg hytten, træk el, mal osv.
Omsorg, sundhed og pædagogik	Udarbejd idé til (ny) anvendelse af velfærdsteknologi for udvalgt udsat borgergruppe	<ul style="list-style-type: none"> Foretag undersøgelse af en specifik borgergruppes behov og kompetencer Afsøg velfærdsteknologiske produkter og muligheder Udarbejd idéskitse til anvendelse af teknologien i praksis Beskriv konsekvenser for ændringer i praksis Udarbejd økonomisk konsekvensberegning af ændret praksis. Udarbejd handleplan for praksisimplementering af teknologien
Kontor, handel og forretnings-service	Udarbejd idé til et produkt/et koncept /en serviceydelse	<ul style="list-style-type: none"> Undersøg markedsbehov Udarbejd beskrivelse af kundesegment Udarbejd udviklingsplan for produkt/koncept/serviceydelse Udarbejd reklame og/eller markedsføringsstrategi Skitsér relevante faglige samarbejder Udarbejd budgetskitse Kontakt kunder

Hovedområde	Problemstilling	Eksempler på opgaver
Fødevarer, jordbrug og oplevelser	Udarbejd idé til madoplevelse	<ul style="list-style-type: none"> Undersøg markedsbehov Udarbejd beskrivelse af kundesegment Udarbejd udviklingsplan for produkt/koncept/serviceydelse Udarbejd reklame og/eller markedsføringsstrategi Skitsér relevante faglige samarbejder Udarbejd budgetskitse Kontakt kunder

Herefter afklares den fremtidige praktikvirksomheds/-organisations deltagelse i undervisningsforløbet. Herunder i forbindelse med:

- Rammesætningen af undervisningen: Præsentation af problemstilling og opgaver
- Undervejs i undervisningsforløbet
- Elevernes præsentation af deres løsninger

Trin 2: Opgaveløsning

Eleverne: På baggrund af de formulerede problemstillinger og opgaver arbejder eleverne med de faglige opgaver. Som støtte og rammesætning til dette arbejde udarbejder eleverne i samarbejde med lærerne en arbejdsplan, der indeholder delelementer og en tidsplan for arbejdet.

Læreren: Læreren har to roller undervejs: Dels er det lærerens opgave at understøtte elevernes arbejde med opgaven. Og dels er det lærerens opgave at fungere som det *forstyrrende element fra praksis*. Det vil sige, at læreren undervejs udfordrer elevernes opgaveløsning ved at pege på forhold på en arbejdsplads, på arbejdsmarkedet eller i faglige samarbejder, der besværliggør eller udfordrer elevernes aktuelle opgaveløsning.

Virksomheds-/organisationsdeltager udefra: For i særlig grad at understøtte elevernes oplevelse af autentiske problemstillinger *kan* en virksomhedsrepræsentant deltage på udvalgte tidspunkter af elevernes arbejde. Denne repræsentants opgave er at bringe sin virksomhed / institution ind på skolen ved at gå i dialog med eleverne om deres opgaveløsning og hvilke krav og forventninger en virksomhed / organisation har til løsningen af opgaven.

Trin 3: Elevernes præsentation af deres løsninger

Til slut i forløbet afholdes et præsentationsarrangement, hvor eleverne skal formidle deres idé til koncept, produkt eller service for lærerne og de øvrige elever samt, hvis muligt, én eller flere virksomhedsrepræsentanter, der inviteres ind på skolen. Virksomhedsrepræsentanternes særlige rolle og ansvar er at give relevant og konstruktiv feedback på elevernes præsentationer af opgaveløsningen med udgangspunkt i de krav og forventninger, eleverne møder i virksomhederne og på arbejdsmarkedet.

Trin 4: Evaluering af forløb med eleverne

Det har en særlig værdi at afholde det som fælles opsamlinger, fordi eleverne på den måde kan få inspiration af at høre om hinandens oplevelser, erfaringer og refleksioner samt betydningen heraf i forhold til forståelsen af egen faglighed og faglig identifikation. Og det kan gøres ved, med udgangspunkt i den praksisfaglige refleksionsmodel, vi introducerede i temaintroduktionen, at knytte an til de didaktiske principper om autencitet, stimulering af praksisfaglighed på skolen og helhedsorientering.

I tabellen præsenteres eksempler på refleksionsspørgsmål, som lærere kan tage udgangspunkt i under en afsluttende fælles opsamling:

Karakterdannende faglighed	
Teori og fag	<ul style="list-style-type: none"> Hvilke faglige erfaringer tager du med dig fra forløbet? Hvordan arbejder du sammen med elever fra andre faggrupper? Hvordan bidrager du særligt med det faglige, du kan, når I arbejder sammen?
Krop og erfaring	<ul style="list-style-type: none"> Hvilke erfaringer tager du med dig – fx om brug af sanser i arbejdet, arbejdsstillinger eller den måde, du bruger kroppen på i dit arbejde, efter arbejdet i værkstedet? Hvad har du lært om din egen måde at arbejde på?
Handling og produkt	<ul style="list-style-type: none"> Hvilket fagligt problem arbejde du med og hvordan løste du det? Er der nogle af de problemer, du også kunne møde i en praktikvirksomhed/organisation? Hvilke tror du? Og hvordan kunne du løse dem der? Hvis du skulle sætte dine egne ord på det, hvad kan du så fagligt nu, end før forløbet?

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Nedenfor fremgår en række henvisninger til litteratur mv., som kan give uddybende inspiration til at forstå og oversætte begreber som praksisrelatering på skolen, simulering, innovation og entreprenørskab i udarbejdelsen af redskab 2.2.

Om simulering som et særligt læringsrum:

- Holen, M., & Lehn-Christiansen, S. (2017). Drømmen om sammenhæng. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 13(25), s. 25-35.

Om innovation og entreprenørskab

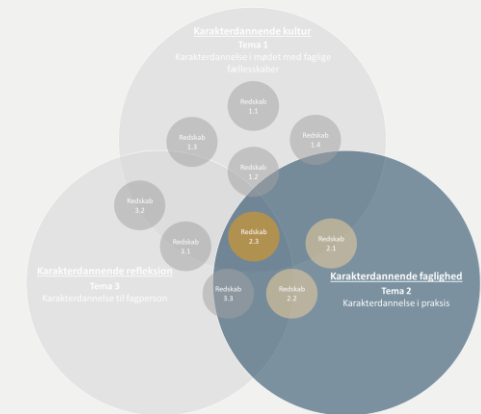
- Fonden for Entreprenørskab Company programmer: <https://cp.ffe-ye.dk/om-company-programme>

Om praksislæring:

- Aarkrog, V. (2019). Fra teori til praksis. Undervisning med fokus på transfer. Munksgaard.

- Aarkrog, V. (2019). Praksisrelatering i erhvervsuddannelserne. EMU – Danmarks Læringsportal. <https://emu.dk/eud/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/vibe-aarkrog-praksisrelatering-i>
- Borup Jensen, J. et al (2020) "Vidensnotat – Praksisfaglighed i skolen", Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet via projektet Praksisfaglighed i skolen, STUK 2020 – EMU Danmarks Læringsportal.
- Hersom, H. (2019). Praksislæring i erhvervsuddannelserne – hvordan? EMU – Danmarks Læringsportal. <https://emu.dk/eud/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/henrik-hersom-praksislæring-i-erhvervsuddannelserne>
- Louw, A. (2017) Kobling mellem skole og praktik i erhvervsuddannelserne. I: Andreasen, K. E., & Duch, H. (red.) (2017). Forandringer i ungdomsuddannelserne: Overgange og indsatser. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. Ungdomsliv

Redskab 2.3: Fra kompetencemål til praktikmål – karakterdannelse i koblin- gen mellem skole og praktik

I arbejdet med redskab 2.3. skal der udvikles en drejebog, opgaveformuleringer, undervisningsmaterialer og lærervejledninger, som kan bruges til at skabe kobling mellem skole og praktik. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Opmærksomhedspunkter i udviklings- og afprøvningsfasen
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med dette redskab er særligt at understøtte og stimulere den karakterdannende faglighed og refleksion i den del af undervisningen, som kobler skole og praktik igennem helhedsorienteret og praksisrelateret undervisning og ved forberedelse til – og opsamling på - læring i praktikken.

Det skal I udvikle

I dette redskab skal deltagerskolerne udvikle:

- *Drejebog for et forløb*, der dækker over en skoleperiode, en praktikperiode og en skoleperiode.
- *Opgaveformuleringer*, der knytter an til skolens og praktikkens læringsmål.
- *Undervisningsmaterialer* der støtter tema-struktureret undervisning på hovedforløbet, kobler udvalgte kompetencemål og udvalgte praktikmål samt tydeliggør og eksemplificerer, hvor og hvordan den karakterdannende faglighed kan aktiveres i de enkelte trin.
- *Lærervejledninger* og vejledninger til uddannelsesansvarlige i praktikken (som introducerer til anvendelse af drejebøger, opgaver og undervisningsmaterialer samt kobler til bekendtgørelser, fagbilag, vejledninger etc.).

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet sigter mod *hovedforløbet*. Det skal anvendes inden for rammerne af progressionen i de respektive kompetence- og praktikmål i hovedforløbet. Redskabet skal som minimum kunne anvendes:

- *I skoleperioden* op til elevernes praktikforløb i løbet af hovedforløbet – fx til at udvælge praktikmål, skabe bevidsthed om, hvordan praktikmålet kan komme til udtryk som noget, eleven mestrer i praktikforløbet, og hvordan eleven kan være opmærksom på sin faglige mestring knyttet til praktikmål i praktikforløbet.

Eller:

- *I den efterfølgende skoleperiode*, når eleverne har været i praktik – fx til fælles refleksion over erfaringer og evaluering af den faglige mestring i praktikforløbet

Derudover skal redskabet anvendes i elevernes praktikforløb

Afhængigt af den enkelte uddannelsesstruktur vil det være værdifuldt for elevernes karakterdannelse, at redskabet i videst muligt omfang kan anvendes i et sammenhængende forløb i skoleperioden op til et praktikforløb, under praktikforløbet og i den efterfølgende skoleperiode.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Koblingen mellem skole og praktikforløb rummer et særligt potentiale til at understøtte karakterdannelse. Dels fordi læretiden i en virksomhed udgør størstedelen af elevernes samlede erhvervsuddannelse og dels fordi mange elever oplever læretiden i en virksomhed som en ny og spændende læringskontekst, hvor de får mulighed for at prøve deres fag af "i virkeligheden" og vise sig godt frem for deres mester og virksomheden. Læretiden udgør således en unik ramme for at tilegne sig erhvervsuddannelsernes fagområder og faglige håndværk, styrke elevernes vedholdenhed, personlige integritet, omsorg og respekt for håndens arbejde.

Den karakterdannende faglighed på erhvervsuddannelserne kommer dog både i spil på skolen og i praktikken, og der er især et potentiale for at arbejde med den karakterdannende faglighed i aktiviteter, der kobler skole og praktik, fordi koblingen mellem de to læringsarenaer giver muligheder for, at eleverne kan reflektere over og blive bevidste om deres faglighed og herigennem danne deres karakter. I en koblingsoptik gør dette sig særligt gældende, når eleverne kan forbinde betydning og mening med deres handlinger mellem skolens og praktikkens læring.

Udviklingsopgaven i programmet drejer sig om at udvikle en aktivitet eller opgave i skoleperioden op til praktikforløbet, som eleven kan arbejde meningsfuldt med i praktikken, og som der evalueres på, på skolen efter praktikforløbet.

Didaktiske principper

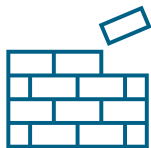
Redskabet bygger på fire grundlæggende didaktiske principper, der er funderet i den *praksisfaglige refleksionsmodel*. Disse er:

- **Første didaktiske princip:** Redskabet dækker så vidt muligt over *en skoleperiode, en praktikperiode og en skoleperiode*. Redskabet 'starter' og 'slutter' i skoleperioden. Det vil sige, at opgaver udvikles og formuleres på skolen med blik for at forene både skolens og praktikforløbets læringsmål.
  - **Andet didaktiske princip:** En væsentlig del af elevernes mestring i et praktikforløb finder sted som en udtalt og ubevidst kropslig læring. For at understøtte elevernes karakterdannelse og faglighed benyttes en *refleksionssamtale* som afslutning på forløbet. Refleksion er en særlig måde at tænke på, der er struktureret og handler om noget på forhånd planlagt og bevidst – fx elevernes faglige mestring i praktikforløbet, deres dannelsesproces og koblingen mellem skolens og praktikkens læringsmål og kontekster.
- De faglige refleksionssamtaler har en genstand at tage udgangspunkt i, der relaterer sig til den opgave, som eleven har arbejdet med. Denne genstand kan være et produkt fra praktikken, billeder, videoer, eller andre former for artefakter, der giver anledning til, at eleven fortæller om arbejdet med opgaven, processen og mestringen. Produktets konkrete udformning er ikke afgørende – det afgørende er, at der skabes et produkt som genstand for samtalen.
- **Tredje didaktiske princip:** Både skolens lærer og praktikkens vejleder er involveret og engageret i processen i udviklingen af den konkrete opgave, som eleven tager med sig ud i praktikken og i den afsluttende refleksionssamtale. Men som minimum sikres det ved, at der er *et samarbejde og en udveksling af faglige perspektiver mellem læreren og praktikkens vejleder*.

- *Fjerde didaktiske princip:* "Store temaer" som rammen om koblingen mellem skole og praktik. Aktiviteter, opgaver og materialer skal i dette redskab understøtte og stimulere elevernes refleksion over mestringen og betydningen af de faglige opgaver, de arbejder med i praktikken. For at understøtte dette har redskabet to centrale fokuspunkter: 1) At opgaverne griber på tværs af - og giver mening i - skole og praktikforløb, og 2) at opgaverne understøtter elevernes bevidsthed om egen faglighed, faglige mestring og dannelsesproces.

Det kan fx gøres ved at arbejde konkret inden for rammen af "store temaer", som eleverne tager med ud i praktikken. Det kan være bæredygtighed, klimaforbedringer, FN's verdensmål, innovation osv. Disse temaer er brede nok til at kunne koble faglige læringsmål mellem skole og praktik, ligesom de understøtter en faglig bevidsthed hos eleven om, at han/hun mestrer noget, der bidrager til noget større end sig selv og faget.

Forslag til indhold

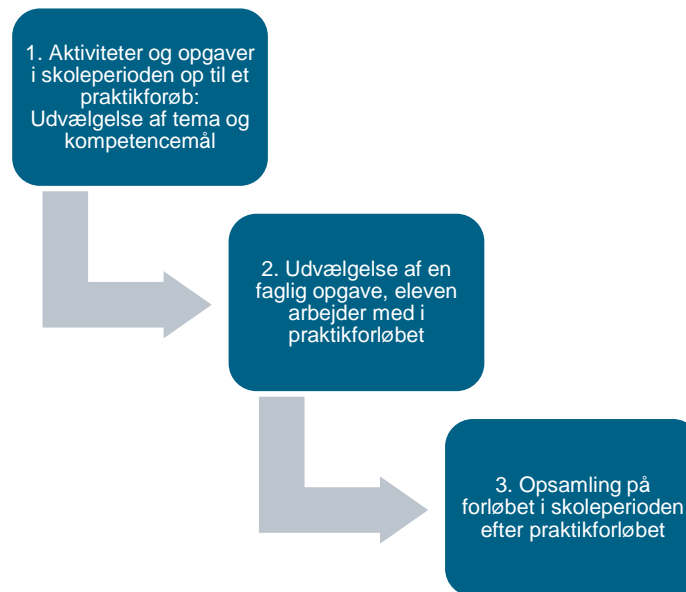
Redskabet har tre trin, der tilsammen beskriver processen for redskabets forløb. Forløbet indbefatter, at elever og lærere, og i det omfang det kan lade sig gøre, virksomhedsrepræsentanter, i fællesskab finder frem til et rammesættende tema og en aktivitet, som eleverne skal arbejde med i praktikforløbet med afsæt i uddannelsesordninger og kompetencemål.

Det afklares, hvordan eleven meningsfuldt kan arbejde med aktiviteten i praktikforløbet og på skolen før og efter praktikforløbet, så der skabes meningsfulde koblinger. Herefter er eleven i praktik.

Processen afsluttes ved, at elever, lærere og praktikvirksomheder finder frem til, hvordan eleverne skal dokumentere arbejdsprocessen, og hvordan der skal samles op på erfaringer fra praktikforløbet med henblik på at understøtte karakterdannelse og faglig stolthed.

De tre trin i forløbet er skitseret i figuren. De enkelte trin foldes ud på de næste sider.

Trin i forløbet

Trin 1: Aktiviteter og opgaver i skoleperioden op til et praktikforløb: Ud- vælgelse af tema og kompetencemål

Først: Elever, lærere og praktikpladsvirksomheder – i det omfang det er muligt – finder i fællesskab frem til et rammesættende tema, eleverne skal arbejde med i praktikken

Inden for hovedområdet *omsorg, sundhed og pædagogik* kunne det fx være "Fremtidens Omsorg og Pleje". Inden for hovedområdet *teknologi, byggeri og transport* kunne det fx være "Bæredygtige Boliger og Byggematerialer". Inden for hovedområdet *kontor, handel og forretningsservice* kunne det fx være "Fremtidens Arbejdspladser og Indkøb". Inden for hovedområdet *fødevarer, jordbrug og oplevelser* kunne det fx være "Livet på land – Bæredygtig fødevarerproduktion".

Disse temaer er brede nok til at kunne koble faglige læringsmål mellem skole og praktik og kan understøtte en indledende bevidsthed hos eleverne om, hvordan de gennem deres faglige mestring i både skole- og praktikforløb kan bidrage til noget, der er "større end dem selv og faget".

Dernæst: Elever, lærere og praktikpladsvirksomheder – i det omfang det er muligt – finder i fællesskab og med afsæt i de enkelte uddannelsesordninger og uddannelsernes kompetencemål, frem til, hvilke praktikmål eleverne særligt kan arbejde med i praktikforløbet inden for temaet.

Dette skal skærpe elevernes faglige selvbevidsthed og deres bevidsthed om koblingen mellem det, der foregår i skolen, og det, der foregår i praktikken, herunder hvilke faglige processer, metoder, teknikker og værktøjer, eleverne skal mestre i praktikforløbet.

I boksen er eksempler på kompetencemål, der kan arbejdes med.

Eksempler på kompetencemål, der kan arbejdes med

Inden for **omsorg, sundhed og pædagogik**, herunder social- og sundhedsassistentuddannelsen, kunne det fx være "Eleven kan forholde sig kritisk til og understøtte udvikling af et godt fysisk og psykisk arbejdsmiljø, herunder udføre forflytninger samt vurdere pladsforhold under overholdelse af arbejdsmiljøreglerne og anvendelse af velfærdsteknologi", hvor et særligt fokus fx kunne være på, hvordan eleverne kan mestre det at "udvikle og understøtte et godt fysisk og psykisk arbejdsmiljø" ved anvendelse af velfærdsteknologi.

Inden for **teknologi, byggeri og transport** kunne det i relation til byggebranchen fx være: "Eleven kan informationssøge om lovkrav, produkter, arbejdsprocesser, påvirkninger og reguleringer af faget og byggebranchen", hvor et særligt fokus kunne være på, at eleven mestrer "at gøre rede for, hvilken betydning de sociale, økonomiske og politiske kræfter har for den aktuelle samfundsudvikling og udviklingen i virksomhederne, herunder de miljømæssige konsekvenser".

Inden for **kontor, handel og forretningsservice** kunne det i relation til detailbranchen fx være "Eleven kan løse butikkens opgaver i forbindelse med butik og produkt selvstændigt ved at planlægge og vedligeholde vareforsyningen på baggrund af varekundskab samt styre håndtering af varer fra producent og leverandør" og "Eleven kan løse butikkens opgaver rutineret i forbindelse med deltagelse i butikkens interne kommunikation, samarbejde og teknologianvendelse".

Inden for **fødevarer, jordbrug og oplevelser** kunne det i relation til landbrugsuddannelsen fx være "Eleven kan udføre almindeligt forekommende praktiske arbejdsopgaver i forbindelse med etablering, pleje og høst af landbrugsafgrøder, herunder følge mark-, gødnings-, og sprøjteplaner samt økologiske forskrifter" og "Eleven kan håndtere kemikalier efter instruks og i praksis anvende og kalibrere sprøjtemateriel på baggrund af opnået viden om kemikalier, sprøjteteknik, miljøpåvirkninger og arbejdsmiljøforhold".

En væsentlig opmærksomhed i dette trin er, at elever, lærere og – i det omfang det er muligt - praktikvirksomheder sammen afstemmer ambitionsniveauet for de aftalte praktikmål, så det er i overensstemmelse med den faglige progression, som er indtænkt i elevernes mestring i løbet af hovedforløbet. Herunder for at understøtte, at eleverne opnår mestringsoplevelser, der kan styrke deres faglige selvtillid og egenstøtte.

2. Udvælgelse af en faglig opgave, eleven arbejder med i praktikforløbet

Først: Elever, lærere og praktikvirksomheder – i det omfang det er muligt – finder i fællesskab frem til, hvordan eleverne kan arbejde med temaet og praktikmålet i praktikforløbet.

Det aftalte tema og de aftalte praktikmål knyttes an til konkrete faglige aktiviteter og opgaver i praktikforløbet for at understøtte elevernes bevidsthed om koblingen mellem konkrete opgaver og aktiviteter i praktikforløbet med mål for deres faglige mestring.

Inden for hovedområdet *fødevarer, jordbrug og oplevelser* kunne det fx være en undersøgelsesopgave om, hvordan eleven gennem mestring af bestemte processer, metoder, teknikker og værktøjer i etableringen og plejen af landbrugsafgrøder bidrager positivt til opretholdelse af biodiversitet. Fx ved brug af bestemte kemikalier og sprøjteteknikker.

Ligesom ved aftalen om praktikmål er det centralt at afstemme opgaven mellem skolens og praktikkens læringsrum, så det understøttes, at eleven opnår mestringsoplevelser, der kan styrke deres faglige selvtillid og egenstøtte i koblingen mellem skole og praktik.

Eleven arbejder med opgaven i praktikken.

Dernæst: Inden praktikforløbet aftales det, hvordan eleverne skal dokumentere deres arbejdsproces og samle erfaringer i praktikforløbet. Det kan fx være i form af produkter, billeder, videoer, mindmaps eller andre former for artefakter, der ikke nødvendigvis er tekstlige.

I løbet af praktikforløbet skal metoden give eleven anledning til at forholde sig til, hvornår og hvordan anvendelsen af faglige processer, metoder, teknikker og værktøjer bidrager til mestring af faget. Produktet skal kunne gøres til genstand for en faglig refleksionssamtale mellem eleven, læreren og om muligt praktikvejlederen, når eleven har været i praktik.

3. Opsamling på forløbet i skoleperioden efter forløbet

Med udgangspunkt i det andet grundlæggende didaktiske princip (se ovenfor), skal forløbet afsluttes med en faglig refleksionssamtale.

Samtalen skal tage udgangspunkt i en konkret genstand, der relaterer sig til den opgave, eleven/læreren har arbejdet med i praktikken. Det kan som nævnt være produkter, billeder, videoer, eller andre former for artefakter, der kan give anledning til, at eleven kan fortælle om arbejdet med opgaven.

Refleksionssamtalen er en struktureret samtale, hvor:

- 1) Eleven fortæller om erfaringerne med at arbejde med at løse opgaven i praktikken, herunder hvilke faglige processer, metoder, teknikker og værktøjer, eleven har anvendt, mestret og haft svært ved i forløbet.
- 2) Praktikvejlederen og læreren reflekterer over elevens fortælling med udgangspunkt i de praktisk mål, der er opstillet for opgaven.
- 3) Der samles i fællesskab op på, hvordan arbejdet med opgaven har understøttet og stimuleret elevens mestring af faget, dannelsesproces og fornemmelsen for sin egen rolle og betydning som faglært.
- 4) Eleven, læreren og praktikvejlederen finder i fællesskab frem til, hvilke faglige kompetencer, eleven i fremtiden (på skolen og i praktikforløb) skal arbejde med at komme til at mestre faget.

I refleksionssamtalen er det centralt, at lærer og praktikvejleder har et fokus på at gøre det tydeligt for eleven, hvad eleven har mestret i praktikforløbet – herunder hvornår og hvordan. Det skal give eleven oplevelsen af ydre anerkendelse og gøre mestringen synlig for at understøtte, at eleven opbygger en faglig selvbevidsthed, selvtillid og egenstøtte, der gør denne i stand til at anerkende sig selv for sit faglige arbejde.

Nedenfor præsenteres eksempler på refleksionsspørgsmål, som lærere og praktikvejledere kan tage udgangspunkt i, i den afsluttende faglige refleksionssamtale:

Karakterdannende faglighed	
Teori og fag	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvilke faglige problemstillinger er du stødt på? ▪ Hvilke sammenhænge mellem skolens læring og praktikken læring kan du se? ▪ Hvilke sammenhænge mellem teori og praktisk har du arbejdet med?
Krop og erfaring	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvilke erfaringer tager du med dig fra arbejdet i praktikken? ▪ Hvad har du lært om din egen måde at arbejde på?
Handling og produkt	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hvad har du produceret? (produkt, præsentation, service?). ▪ Hvilke teknikker, metoder, processer har du arbejdet med? ▪ Hvordan har du løst de faglige problemstillinger, du er stødt på undervejs?

Som det fremgår af beskrivelsen af arbejdsprocessen, er det centralt, at både skolens lærere og – i det omfang det er muligt – praktikvejledere er involveret i de forskellige trin i processen. I fald praktikvejledere deltager, er det skolens opgave at udarbejde en procedure, der sikrer, praktikvejledere inddrages relevant i processen.

Opmærksomhedspunkter i udviklings- og afprøvningsfasen

Er det ikke muligt i udviklings- og afprøvningsfasen, at deltager-skolerne i "Program om karakterdannelse i erhvervsuddannelserne" dækker over en skoleperiode, en praktikperiode og en skoleperiode, skal forløbet som minimum dække over en skoleperiode efterfulgt af en praktikperiode eller en praktikperiode efterfulgt af en skoleperiode. I så tilfælde må processen justeres. Den første periode kan fx erstattes af, at læreren på skolen selv formulerer en række opgaver, som eleverne kan vælge at tage med ud i praktikken. Den sidste periode kan evt. erstattes af, at eleverne undervejs i praktikforløbet udarbejder en logbog med refleksioner over deres arbejde med opgaven.

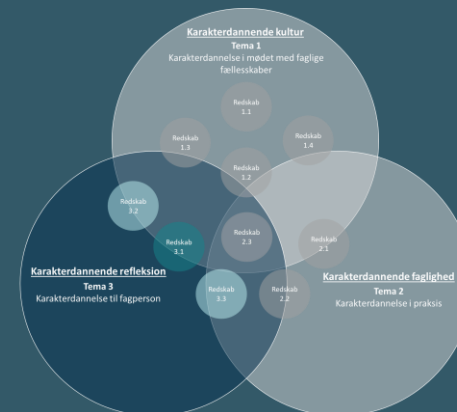
Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Nedenfor fremgår en række henvisninger til litteratur mv., som kan give uddybende inspiration til at arbejde med koblinger mellem skole og praktik samt refleksion i relation til arbejdet med redskab 2.3.

Koblingsinspiration

- Louw, A. (2019). *Styrk elevernes refleksion over skole og praktik*. EMU – Danmarks Læringsportal. <https://emu.dk/eud/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/arnt-louw-styrk-elevernes-refleksion-over-skole-og-gange>
- Louw, A. (2015). *Mod en tættere kobling mellem skole og praktik. Erfaringer fra 21 forsøgs- og udviklingsprojekter på 18 erhvervsskoler*. Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet: <https://www.cefu.dk/media/427404/mod-en-t-ttere-kobling-mellem-skole-og-praktik-inspirationskatalog.pdf>
- Danmarks Evalueringsinstitut (2015). *Tæt kobling mellem skole og praktik. Inspiration til skolernes arbejde*. https://www.eva.dk/sites/eva/files/2017-09/Inspirationmateriale_Taet%20kobling%20mellem%20skole%20og%20praktik.pdf
- Koch, Hans H. & Søren Lundsgaard (2000). *Praktikum – broen mellem skole og virksomhed – et praksisrum til læring inden for vekseldannelsessystemet*. Casestudy: Værktøjsmagerfaget. FoU-arbejde, Undervisningsministeriet og Københavns Tekniske Skole. https://www.ucviden.dk/portal/files/29355850/Praktikum_rapport1_FoU_2000.pdf

Tema 3: Karakterdannelse til fagperson

Introduktion til temaet

Under tema 3 skal der udvikles og afprøves redskaber, der understøtter arbejdet med karakterdannelse i forbindelse med dannelsen af den faglige identitet og identifikation, hvor eleverne gennem refleksion over deres faglige identitet, ansvar og personlige kompetencer styrker deres selvrespekt og faglige stolthed.

Dette gennem redskaber, der stimulerer elevernes refleksion over deres identitet som personer i de/det erhverv, deres uddannelse retter sig mod, herunder særligt hvilke personlige kompetencer og karakterstyrker, der forventes af dem i det erhverv, deres uddannelse retter sig mod, og hvilke de oplever at have. Der-til kan refleksion rette sig mod, hvordan de som fagpersoner har betydning for samfundet omkring dem (både det nære og fjerne), og hvordan de selv og andre bringer deres faglige identitet i spil – i skolen og praktik.

Den faglige identitet giver eleverne en faglig egenstøtte og selvstændighed, som gør dem i stand til at stå på egne faglige ben uden at være afhængige af ros og anerkendelse udefra – de opbygger en tro på egne evner og bliver klar over deres egen værdi og formåen.

Redskaberne inden for tema 3 vil kunne anvendes af elever indbyrdes, mellem elever og lærer eller praktikvejledere på skolen og i praktikvirksomheden, eller tænkes ind i en undervisningssammenhæng. Desuden vil redskaberne kunne anvendes på forskellige tidspunkter i elevernes uddannelsesforløb (GF1, GF2 og Hoveforløb).

Temaet rummer tre redskaber:

Redskabstitel	Placeringen i uddannelsen
1. Tanker om at være faglært	GF1, GF2 og hovedforløbet
2. Tværfaglig temadag	GF1, GF2 og hovedforløbet
3. Guide til rollemodeller	GF1, GF2 og hovedforløbet

Sammenhæng med kortlægningen af litteratur og praksis

I kortlægningen af litteratur og praksis samt de regionale temamøder, der er gennemført før udarbejdelsen af de nedenstående tre redskabsskitser, er der en række elementer, som skal fremhæves her, fordi de begrundes de konkrete redskabsskitser:

- Karakterdannelse er noget, der udtrykkes i handling og har med viljen at gøre, men også at karakterdannelsen ikke bør afkobles fra tænkning. En persons karakter er en evalueret personlighed, hvilket afhænger af den kultur individet er del af.
- Karakter knytter sig bl.a. til *handleevne, holdninger, adfærd, gemyt, tanke-sæt, personlighed, temperament, værdier, anskuelser, sociale og emotionelle færdigheder, ikke-kognitive færdigheder og bløde færdigheder*. Karakteregenskaber drejer sig alle om, hvordan vi opfører og engagerer os i verden. Karakterdannelsen har en betydning for menneskers velbefindende og antages at være en afgørende "kernekompetence" blandt flere i fremtidens samfund og arbejdsmarked.
- Karakterdannelse er helt afgørende i uddannelsen af børn og unge, men det er ikke det eneste, der bør fokuseres på. *Karakterdannelsen skal ses i et samspil med tilegnelsen af andre kompetencer*.
- Den positive psykologis beskrivelse af 24 forskellige karakterstyrker er nok den aktuelt set mest dominerende tilgang til karakterdannelse. Selvom den positive psykologi står rimelig fast på disse 24 karakterstyrker, så diskuteres der løbende, hvorvidt listen burde indeholde flere styrker, og det diskuteres også, hvad der særligt kendetegner skole- og uddannelsesprogrammer, der fokuserer på karakterdannelse.
- Med inspiration fra Senneth kan et begreb som robusthed omskrives til *faglig egenstøtte*. Dette for bedre at matche ambitionen om, at eud-eleverne skal opnå faglig stolthed og kunne stå på egne faglige ben uden at være afhængige af ros og anerkendelse udefra. Faglig egenstøtte skabes også i refleksionen og handler om udvikling af tro på egne evner, erkendelse af egen værdi og kunnen, selvstændig, kritisk tænkning og evnen til selv at kunne navigere i det faglige felt, man er den del af.
- Dialog- og refleksionsredskaber var et af de hyppigst foreslåede redskabstyper på de regionale temamøder. Herunder værktøjer, som lærere kan bruge i dialog med eleverne og til at skabe dialog og refleksion mellem eleverne; som eleverne kan bruge i dialog med hinanden.
- Deltagerne på de regionale temamøder og informanterne i kortlægningen af praksis giver udtryk for, at *et helt centralt karakterdannende element i elevernes uddannelsesforløb er deres møde med skolens fag-lærte lærere*. Det blev identificeret som et potentiale, at lærerne bevidst arbejder med at blive faglige rollemodeller for eleverne og igangsætte tanker om rollemodeller hos eleverne.

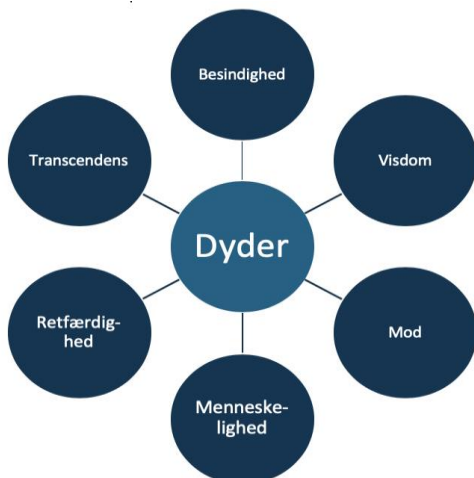
Faglig inspiration til udvikling af redskaber og materialer

Redskaberne i tema 3 bygger især på viden om dyder og karakterstyrker, som er udviklet inden for positiv psykologi, fordi det som nævnt er den aktuelt set mest dominerende tilgang til karakterdannelse. Positiv psykologi er en samlebetegnelse for empirisk forskning, der fokuserer på menneskers styrker, potentialer og hvad, der er med til at understøtte trivsel.

Som beskrevet i litteraturkortlægningen er dette et eksempel på en moderne tilgang til karakterdannelse. I den positive psykologi skelnes der mellem seks dyder, som hver indeholder bestemte karakterstyrker (jf. nedenstående figur). Til disse seks dyder knytter sig 24 forskellige karakterstyrker, som man kan arbejde med i undervisningen ved at relatere det til en faglig sammenhæng og konkrete situationer og udfordringer i praksis (jf. litteraturkortlægningen s. 16f)

Seks dyder fra positiv psykologi

De 24 karakterstyrker knyttet til dyderne er:

Visdom: omfatter erhvervelse og brug af viden

1. *Kreativitet:* finde nye måder at gøre tingene på
2. *Nysgerrighed:* interessere sig for en igangværende oplevelse
3. *Dømmekraft:* tænke tingene igennem og undersøge modargumenter
4. *Lærelyst/videbegær:* mestre nye færdigheder, emner og viden
5. *Perspektiv:* give kloge råd til andre

Mod: omfatter viljen til at nå mål trods modstand

6. *Tapperhed:* ikke vige tilbage for trusler, udfordringer, vanskeligheder eller smerte
7. *Vedholdenhed:* gøre det færdigt, man er begyndt på
8. *Integritet:* optræde på en ægte måde
9. *Vitalitet:* gå løs på livet med energi og begejstring

Menneskelighed: omfatter omsorg og venlighed mod andre

10. *Kærlighed:* værdsætte nære relationer
11. *Venlighed:* gøre gode gerninger og tjenester for andre
12. *Social intelligens:* være opmærksom på andres og ens egne bevæggrunde og følelser

Retfærdighed: de begreber, som ligger til grund for et sundt samfundsliv

13. *Samfundssind/samarbejde:* fungere godt som medlem af et team eller en gruppe
14. *Rimelighed:* behandle alle mennesker ligeværdigt
15. *Lederevner:* opmuntre en gruppe til at få tingene gjort

Besindighed: det, som beskytter mod umådenholdenhed

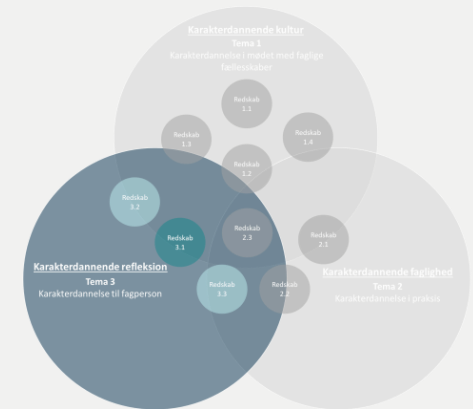
16. *Tilgivelse:* tilgive dem, som har gjort noget forkert
17. *Ydmyghed/beskedenhed:* lade ens præstationer tale for sig selv uden at prøve at komme i rampelyset
18. *Omtanke/klog forsigtighed:* være forsigtig med sine valg
19. *Selvregulering:* holde styr på, hvad man føler og gør

Transcendens: det, som skaber forbindelser til en større sammenhæng og giver mening

- 20. *Værdsættelse af det smukke:* bemærke og værdsætte skønhed og fortræffelighed
- 21. *Taknemmelighed:* være bevidst om og taknemmelig for de gode ting, der sker
- 22. *Håb:* vente det bedste og arbejde for at få det
- 23. *Humor:* kunne lide at le og få andre til at smile
- 24. *Tro:* have en sammenhængende tro på formålet og meningen med en selv

De seks dyder og 24 karakterstyrker kan give inspiration til at udvikle materialer, der begrebsliggør og sætter mål for karakterdannelse og faglig stolthed i alle fag. Dertil kan listen over de 24 karakterstyrker fx give inspiration til samtaler eleverne imellem om, hvad der er betydningsfuldt i lige netop deres fag og erhverv. Og identitetsdannende samtaler om: Hvem er jeg? Hvad kan jeg? Hvad forventes af mig som fagperson?

Redskab 3.1: Tanker om at være faglært – Karakterdannende refleksion om identitet som faglært

I arbejdet med redskab 3.1. skal der udvikles dialogredskaber og elevopgaver, som give anledning til elevernes refleksion over deres (kommende identitet) som faglært medarbejder i det/de erhverv, deres uddannelse retter sig mod. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet med redskabet er at understøtte karakterdannende refleksion gennem redskaber, der stimulerer elevernes refleksion over deres (kommende) identitet som faglært og medarbejder i de/det erhverv, deres uddannelse retter sig mod.

Det skal I udvikle

Der skal udvikles:

- *Dialogredskaber* med tilhørende *elevopgaver*

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Redskabet kan anvendes på *GF1*, *GF2* og på *hovedforløbet*. Det kan anvendes fokuseret i forbindelse med en overgang eller problematik, ligesom det kan anvendes kontinuerligt til at strukturere dialog og understøtte elevernes karakterdannende refleksion – fx som en del af grundfag og uddannelsesspecifikke fag, tværfaglige undervisningsforløb eller i forbindelse med opsamlingen på erfaringer fra praktik.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Med udgangspunkt i den ovenfor beskrevne psykologiske viden om forskellige dyder og karakterstyrker skal redskaberne bidrage til at igangsætte og facilitere dialoger og refleksioner blandt eleverne om dyder og karakterstyrkers betydning for dem på vej til forskellige erhverv som faglærte. I den følgende introduktion præsenteres det:

1. Hvordan redskabet kan tage udgangspunkt i det generelle eller det konkrete
2. Hvordan redskabet kan skabe refleksion over faglige dilemmaer

Redskabet kan tage udgangspunkt i det generelle eller det konkrete

Som figuren illustrerer, kan redskabet understøtte eleverne i deres refleksion om at være faglært ved enten at tage udgangspunkt i det generelle eller konkrete:

- *Fra generelle dyder til egne konkrete erfaringer:* Redskabet kan på den ene side have fokus på at igangsætte dialoger og refleksioner over karakterdannelsen ved at præsentere dyderne og karakterstyrkerne i en almen forstand, og hvor elevernes opgave bliver at finde mere konkrete eksempler inden for deres fag på, hvad der karakteriserer en "god faglært". Eksemplerne kan komme fra egne erfaringer i praktikken, men de kan også være i form af idealer og forskellige repræsentationer af erhvervet og faget, som de er stødt på i andre sammenhænge.
- *Fra egne konkrete erfaringer til generelle dyder:* Redskabet kan på den anden side begynde med at opfordre eleverne til at komme med egne eksempler, fx fra praktikken, hvor de har oplevet, hvad det vil sige at være en "god faglært". Derfra kan de så i dialog med andre gøre sig refleksioner om, hvilke karakterstyrker og dyder, der her er på spil.

Refleksionerne over ens faglige identitet vil på denne måde både relatere til elevens egne personlige oplevelser og udfordringer og til en større sammenhæng, hvor eleven tager stilling til, hvordan de med deres handlinger udtrykker generelle dyder og karakterstyrker.

Sammenhæng mellem dyder og konkrete faglige udfordringer i praksis

Selvom der er brug for, at eleverne får et sprog for og reflekterer over karakterdannelse og deres egen karakterdannelsesproces, er det dog også vigtigt, at der ikke blive tale om "for megen snak" eller refleksion for refleksionens egen skyld. Refleksionen skal fx handle om, hvordan eleverne gennem karakterdannelse bliver bedre og mere ansvarlige fagpersoner, ligesom refleksionen skal tale ind i erhvervsuddannelserne rettet mod et konkret håndværk og fagernes materialitet (det være sig konkrete produkter, services, teknikker eller processer)

Hvis det ikke er muligt at arbejde med elevernes egne konkrete erfaringer, findes der forskellige fremstillinger og repræsentationer af de nævnte 24 karakterstyrker på et mere generelt plan, og som man kan relatere til det erhverv, som eleverne uddanner sig til. I det konkrete arbejde med dyder og karakterstyrke, kan læreren fx på forhånd, som del af sin forberedelse, udvælge eksempler herpå i form af avisartikler, videoklip, tv-udsendelser eller film, hvor karakterstyrkerne kommer til udtryk.

Et eksempel herpå kunne være værdsættelsen af det smukke (som del af dyden transcendens), der viser sig i form af en indsigt i æstetiske processer og evnen til at skabe noget, som andre oplever som smukt. Dette vil i nogle fag og erhverv udgøre noget af det helt centrale, og noget som eleven i sin uddannelse gør sig umage for at lære. Dette ser man fx hos frisører, gartnere, kokke, bagere og snedkere, der på hver deres måde må have sans for, hvad der er smukt og indbydende. Dette kan vises gennem forskellige visuelle medier fx i form af tv-udsendelser om bagekonkurrencer, hvor deltagerne i konkurrencen blandt andet gør sig umage for at skabe noget, der er smukt. Det vil dog også vise sig, at andre karakterstyrker er i spil i sådan en situation – fx kreativitet og vedholdenhed.

Det er omvendt også muligt, at undervisningen tilrettelægges på den måde, så det bliver elevernes opgave at finde eksempler fra filmverdenen, tv-udsendelser, nyhedsmedier osv., hvor de ser forskellige karakterstyrker komme til udtryk. Her skal eleverne fx redegøre for, analysere og vurdere, hvordan de har relevans inden for deres eget fag og erhverv.

Redskabet kan skabe refleksion over faglige dilemmaer

Eleverne kan desuden bringes til at reflektere over, hvordan de forskellige karakterstyrker gør sig gældende i erhvervet/den faglige praksis. Redskaberne kan fx lægge op til, at eleverne skal forholde sig til dilemmasituationer fra praksis. Situationerne må meget gerne være fra virkelige praksisfortællinger (fra læreren, eleverne, udefrakommende), men kan også være mere tænkte cases, filmklip, litteratureksempler osv. Med udgangspunkt i situationen kan eleverne og læreren sammen udforske åbne spørgsmål som:

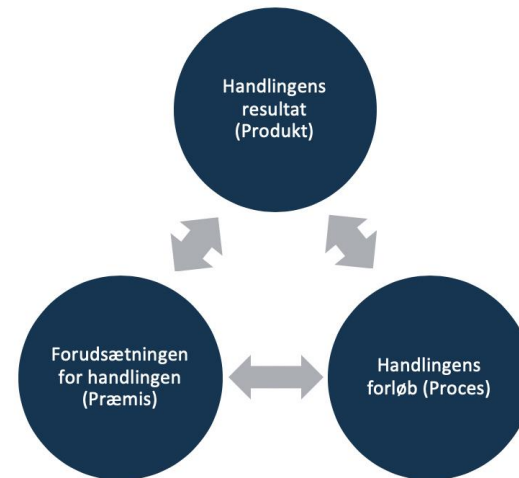
Hvordan vil du som "den gode faglærte" handle i den her situation?

I samtalen om dilemmaet kan eleverne ledes til at tale om faglige handlingers præmis, proces og produkt:

- *Forudsætningerne for en handling (præmissen)*: Hvad der er grunden til at bestemte dyder og karakterstyrker er nødvendige at udvikle for at kunne mestre situationen (fx mod, retfærdighed, visdom, omtanke mv.)
- Hvad der udgør et vellykket (eller mislykket) *resultat af handlingen (produktet)*.
- Hvordan *handlingen forløber (processen)*: Fx hvilke trin, der skal gennemføres og overvindes for at nå i mål med handlingen.

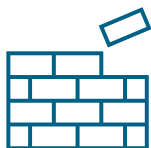
Disse aspekter ved de faglige handlinger og karakterdannelsen spiller sammen som vist i figuren (se også Vibe Aarkrog, 2012).

Refleksioner over karakterstyrker i faglig handling

Dilemmasituationer er særligt interessante at tage udgangspunkt i, fordi en persons karakter – og andres opfattelser heraf – dannes, når der er noget ekstraordinært på spil. Fx når man står i en presset situation og skal træffe et afgørende valg. Her skal man træde i karakter og dyder og karakterstyrker bliver tydelige.

Forslag til indhold

Redskabet forventes at tage form af dialogkort, samtaleværktøj, dilemmaspil og små opgaver, der får eleverne til at reflektere over pligter og ansvar, der påhviler dem som fagpersoner og medarbejdere/elever (og de kompetencer og værdier som vedholdenhed, omsorg, ordentlighed, rummelighed og beslutsomhed, de kan bringe i anvendelse for at leve op til pligterne og ansvaret) i undervisningen, på skolen og i praktik. Redskabet bør kunne anvendes af elever indbyrdes, mellem elever og lærer eller vejleder, eller tænkes ind i en undervisningssammenhæng.

På baggrund af introduktionen, præsenteres her et eksempel på en refleksionsøvelse med beskrevet proces og en elevopgave. Eksemplet er til inspiration.

Eksempel på refleksionsøvelse: Proces og elevopgave

1. Introducér eleverne til formålet med øvelsen, identiteten som faglært og modellen med dyder og karakterstyrker og dennes relevans for eleverne, som en rammesætning for øvelsen.
2. Introducér øvelsen (jf. elevopgave)
3. Introducér til refleksion
  - a. Hvad vil det sige at reflektere?
  - b. Hvordan bringer man den anden i refleksion? Fx: Hvad vil det sige at spørge undersøgende med HV-spørgsmål (Hvorfor? Hvordan?)
  - c. Refleksion med en bestemt vinkel/bestemte briller på dyder og karakterstyrker
4. Sæt rammen for refleksion:
  - a. 1:1 elev
  - b. Elevgrupper (fx Det reflekterende team som metode)
  - c. Elev:Lærer
  - d. På holdet

5. Vælg situation eller materiale, som eleverne skal tage udgangspunkt i. Meget gerne egne erfaringer. Eksempel: Eleverne udvælger tre situationer i praktikken, hvor de stod i et dilemma som (kommende) faglært. Det kan fx være i mødet med en kunde, udførelsen af en bestemt arbejdsopgave eller en dialog med mester/kollegaer. Det kan være en situation, som de fik løst, som ikke helt er løst, eller som ikke blev håndteret på rigtigt.
6. Samtale og refleksion (jf. elevopgave)
7. Individuel refleksion: Hvad siger situationen om, hvilke dyder og karakterstyrker, der er vigtige i vores fag?
8. Opsamling i plenum
  - a. Tag eksempler frem på klassen
  - b. Sæt eksemplerne i forhold til modellen for dyder og karakterstyrker samt den dannelsesrejse, eleverne er på som faglærte på vej mod en fagidentitet.

Eksempel på elevopgave

Case

Peter er i praktik som tømrer i en mindre virksomhed med fire ansatte. Peter udviser gåpåmod og løser sine opgaver i den første tid af praktikken rigtig godt. Mester er meget tilfreds.

I praktikkens fjerde uge bliver Peters daglige makker sygmeldt. Men da de skal arbejde videre på samme ombygning for en privat kunde, spørger mester, om Peter ikke selv kan tage ud til kunden den dag.

Peter vil gerne vise, at han er pligtopfyldende og har mod, som han ved er vigtige karakterstyrker som tømrer. Så selvom han synes, at det er en stor mundfuld at skulle alene ud og møde kunden, så siger han ja. Han vil ikke skuffe mester.

Da Peter kommer ud til kunden, er kunden tydeligvis irriteret og har en kort lunte. Peter finder ud, at det handler om en dør, som de har sat op, der ikke sidder, som den skal.

Kunden skælder Peter ud for deres arbejde og forlanger, at han gratis retter op på deres fejl – og hurtigt. Peter vurderer, at det vil kræve nye materialer og flere dages arbejde. Men han vil også gerne have, at kunden er glad. Han er i tvivl om, hvad han skal gøre.

Refleksionsspørgsmål

- Hvad synes I, at Peter skal gøre? Hvorfor?
- Hvilke karakterstyrker som fagperson kræver det af Peter at løse situationen?
- Beskriv 3 situationer, hvor I også har/får brug for karakterstyrkerne i dit arbejde.

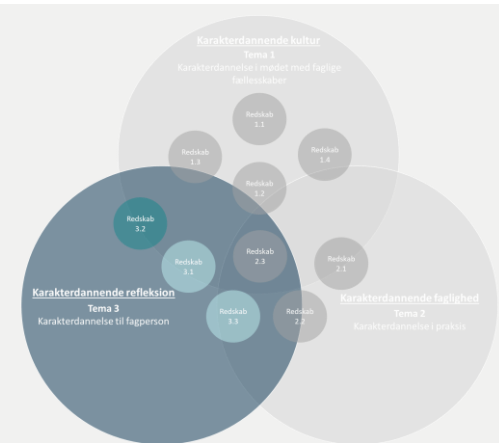
Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes litteratur om positiv psykologi og karakterstyrker, som kan bruges til inspiration og videre læsning i forbindelse med udviklingen af redskabets deelelementer.

Om positiv psykologi og karakterstyrker:

- R. Biswas-Diener (2010). En invitation til positiv psykologi: Viden og værktøj til professionelle. Mindspace.
- Knoop, H.H. & Lyhne, J. (red.) (2008). Positiv psykologi – positiv pædagogik. København: Dansk Psykologisk Forlag. M. E. Seligman (2011).
- M. E. Seligman (2004). Lykkens psykologi: ny psykologi sætter fokus på dine fortrin. Aschehoug.
- Se forskellige ressourcer på nettet om karakterstyrker og positiv psykologi; fx: <https://www.viacharacter.org/> og <https://www.youtube.com/watch?v=U3nT2KDAGOc>)

Redskab 3.2: Tværfaglig temadag: Karakterdannende refleksion på tværs af fag

I arbejdet med redskab 3.2. skal der udvikles en drejebog for en tværfaglig temadag og materiale, som kan bruges i forbindelse med forberedelsen og gennemførslen af dagen. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet er at understøtte karakterdannende refleksion gennem mødet mellem forskellige fagligheder på skolen. Redskabet forventes at tage form af et koncept for en temadag eller en tilsvarende tværgående aktivitet, hvor eleverne skal løse opgaver sammen med elever, der har andre fagligheder.

Det skal I udvikle

Der skal udvikles et koncept for en temadag, herunder:

- [En drejebog for temadagen](#)
- [Materiale](#), som kan bruges på i forbindelse med forberedelsen og gennemførslen af temadagen

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Den tværfaglige temadag kan placeres på [GF1](#), [GF2](#) og [hovedforløbet](#).

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

En stor del af elevernes læring og karakterdannelse finder sted ubevidst. Personlige kompetencer og faglige erfaringer, teknikker, metoder, processer, værdier, normer, traditioner osv. lagres ofte som tavs kropslig viden, der først kommer til udtryk i udførelsen af produkter/services.

Derfor er en god måde at gøre elevernes fagligheder og personlige kompetencer synlige for dem selv, at bede dem udføre services eller udarbejde produkter – gerne så tæt på virkelige arbejdsituationer som muligt.

Karakterdannelse i erhvervsuddannelserne er noget, der sker mellem mennesker. Det er i fællesskabet, at dannelsesprocessen sker. Tværgående aktiviteter med andre fagligheder kan gøre eleverne mere bevidste om deres egen faglighed. Eleverne bliver mere bevidste om forventninger til dem som fagperson i mødet med fagpersoner for hvem, andre dyder er vigtige. Det fysiske møde på en tværfaglig temadag kan både på selve dagen og i dagene efter være en driver for refleksion, som igen kan bidrage til karakterdannelse, læring, mestring af et fag og en stærkere fagidentitet.

Elevernes faglighed og personlige kompetencer bliver endnu tydeligere, når de fx møder eller skal arbejde sammen med elever, der har andre fagligheder. Dette kan fx ske på en tværfaglig temadag, hvor de skal finde på tværfaglige løsninger inden for rammen af brede overskrifter som bæredygtighed, FNs Bæredygtighedsmål og klima. På den ene side for at gøre eleverne bevidste om de nødvendige personlige og faglige kompetencer til at begå sig i fremtidens (tværfaglige) arbejdsmarked, og på den anden side for at styrke deres bevidsthed om, hvordan de med deres egen faglighed og i samarbejde med andre kan være med til at løse store, samfundsmæssige problemstillinger.

Tværfaglige temadage rummer desuden endnu et potentiale for at arbejde med elevernes karakterdannelse ved at lade eleverne på tværs af GF1, GF2 og hovedforløbet arbejde sammen. Her får særligt eleverne fra GF1 mulighed for at møde og arbejde sammen med elever, der er dybere inde i faget, men hovedforløbs elever for også en unik mulighed for netop at kunne sætte ord på det at være dybere inde i faget. Det øger sandsynligheden for, at eleverne, der er længere i uddannelsesforløbet, bliver faglige rollemodeller for eleverne, der ikke er så langt.

Det kan have en afsmittende effekt på de yngre elever og deres faglige identitetsdannelse – herunder særligt ved, at de faglige rollemodeller bliver et billede, som eleverne bruger i forestillingerne om sig selv i fremtiden. De faglige rollemodeller bliver en del af elevernes fremtidige identitetsprojekt.

For at øge autenticiteten og simulere virkelige arbejdsituationer, vil det desuden være oplagt at inddrage repræsentanter fra erhvervslivet, der fx kan være med til at stille opgaven og sætte ord på, hvordan de oplever tværfagligheden på arbejde hver dag. Dette samtidigt med at eleverne bliver præsenteret for dygtige faglærte fra lokalområdet, der dels også kan blive faglige rollemodeller, dels kan være med til at udtrykke kulturen i de faglige fællesskaber, som eleverne er på vej til at blive en del af.

Endelig er det væsentligt, at erfaringerne fra den tværfaglige temadag gøres til genstand for refleksion hos eleverne. På selve dagen eller som en opfølgning på dagen. Dette for at eleverne bliver bevidste om, hvordan deres faglighed ligner og adskiller sig fra andres, og hvordan de lever op til de faglige forventninger, der er til dem hos fagligheder, de samarbejder med, og hos borgere eller kunder.

Forslag til indhold

En temadag, der understøtter den karakterdannende refleksion, kan gennemføres på mindst to måder. Eksempler herpå præsenteres her sammen med et forslag til, hvordan der kan arbejdes med evaluering af dagen.

Tværfaglig dag med åbne værksteder

En anden mulighed er, at erhvervsskolen laver en temadag med åbne værksteder. Forud for dagen skal hvert fag beslutte, hvad de vil vise frem på dagen ud fra, hvad de synes, der udtrykker deres faglighed allerbedst. På dagen skal eleverne så besøge hinanden og se hinanden udøve deres fag. Der til kan skolen invitere venner, familier, folkeskoleelever (f.eks. brobygnings-elever) og repræsentanter fra erhvervslivet. Dagen vil give eleverne en mulighed for at fortælle om og vise deres håndværk frem. Det kan dels bidrage til deres bevidsthed om deres egen faglighed, dels fremme deres faglige stolthed.

Tværfaglig dag med fælles tema

Eleverne arbejder med et fælles projekt inden for et fælles tema. Her skal eleverne arbejde på tværfaglige hold og hver især bidrage med deres faglighed til projektet. Temaet kan fx være "FN's Verdensmål".

Forud for temadagen udvælger faggrupperne inden for hvert hovedområde det eller de verdensmål, som de vil adressere med deres fagligheder. Frem til temadagen skal fagretninger inden for hvert hovedområde således arbejde med at udvikle en service eller et produkt, der illustrerer, hvordan de med deres fagligheder er med til at løfte et samfundsansvar inden for FN's Verdensmål.

Frem til temadagen skal eleverne desuden forberede en præsentation af deres service eller produkt, og hvordan deres faglighed har bidraget til at løse opgaven. Derudover kan lærerne med fordel sørge for, at eleverne også forbereder spørgsmål til andres præsentation frem til temadagen – med fokus på, hvordan deres faglighed har været med til at løse opgaven.

På selve dagen "ferniseres" elevernes services og produkter. Eleverne fra forskellige hovedområder, fagretninger og uddannelser besøger hinanden og hører om hinandens services og produkter, samt hvordan deres fagligheder er blevet bragt i spil til løfte ansvaret inden for FN's verdensmål.

Evaluering af temadagen med eleverne

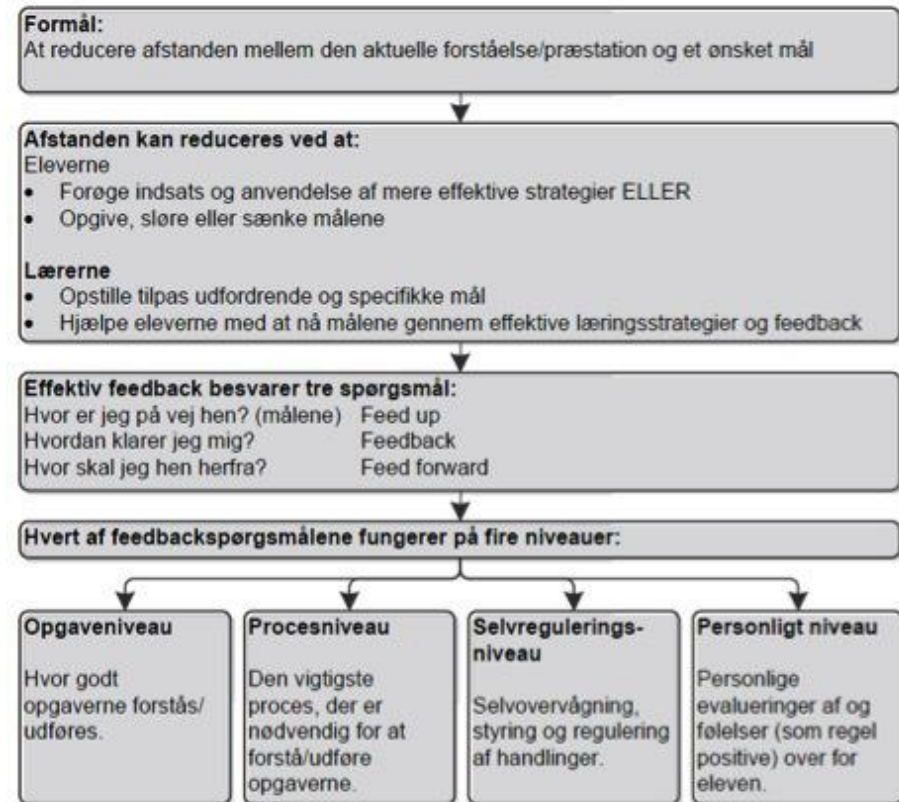
Lærerne har en central opgave med at evaluere temadagen sammen med eleverne. En systematisk måde at samle op og evaluere på den tværfaglige temadag med eleverne, er ved, at lærerne faciliterer elevernes refleksioner over, hvordan deres egen faglige identitet minder om eller er forskellig fra de elevers faglige identiteter. Det kan enten gøres i plenum eller individuelt.

Udover faglig identitet kan feedbacken med fordel knyttes an til arbejdet med karakterstyrkerne og en refleksion over, hvilke særlige karakterstyrker der er vigtige for elevernes eget fag i forhold til de andres fag fra temadagen. Et relevant redskab i den sammenhæng er nedenstående feedbackmodel, som også viser forskellige typer af feedback, lærerne kan give eleverne (se Hattie & Timperley, 2013: 21).

Feedbacken kan systematiseres ud fra, at lærerne i deres feedback til eleverne fortæller dem, hvad der er passende at gøre i bestemte situationer inden for deres fag (feed up), hvordan eleven har mestret det på temadagen (feedback), og hvad eleverne kan styrke i en fremtidig lignende situation (feed forward).

Det kunne fx være i forhold til en karakterstyrke som 'perspektiv' (som del af dyden visdom), hvor det vurderes på, hvilken måde en elev har givet gode råd til andre, delt viden eller udtrykt egen læring med dem på en passende måde – det vil sige hverken for meget eller for lidt, ikke for belærende men heller ikke helt tilbageholdende.

Feedbackmodel (efter Hattie & Timperley, 2013)

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

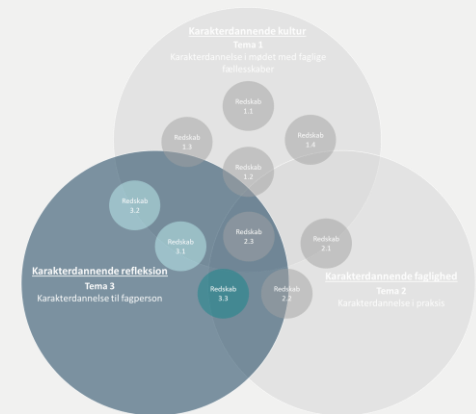
Herunder findes litteratur om feedback, der yderligere kan inspirere den del af redskabsudviklingen, der knytter sig til feedback.

- K.H. Jakobsen, B. Lausch & K.H. Sørensen (2014). Feedback i erhvervsuddannelserne. Dafolo.

Hattie & Timperley (2013): <https://visible-learning.org/2013/02/john-hattie-helen-timperley-visible-learning-and-feedback/>

- Se forskellige ressourcer om feedback på erhvervsuddannelserne hos Danmarks Evalueringsinstitut og emu.dk. Fx: <https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-12/Feedback%20på%20erhvervsuddannelserne.pdf> og <https://emu.dk/sites/default/files/2020-01/Håndbog%20om%20bedømmelse%20og%20feedback%20på%20erhvervsuddannelserne.pdf>

Redskab 3.3: Guide til rollemodeller: Karakterdannelse i mødet med en faglært

I arbejdet med redskab 3.3. skal der udvikles en vejledning til rollemodeller, samtaleredskaber og refleksionsværktøjer, der kan understøtte den karakterdannende refleksion i elevernes møde med faglærte rollemodeller. Denne redskabsskitse inspirerer til udviklingsarbejdet ved at præsentere:

- Formål
- Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration
- Forslag til indhold
- Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Formål

Formålet er at understøtte den karakterdannende refleksion gennem elevens møde med en faglært, der som fagperson kan være rollemodel og gennem samtale kan tilskynde til refleksion hos eleven, indføre eleven i fagets kultur og invitere til, at eleven tænker over egne fremtidsmuligheder i faget.

Det skal l udvikle

Der skal udvikles vejledningsspakke, som består af:

- *En vejledning til rollemodeller (særligt lærere og hvor relevant praktikvejledere)*, der kan støtte dem i at træde ind i arbejdet som rollemodel
- *Samtaleredskaber*, der kan hjælpe med at strukturere samtaler med eleverne
- *Refleksionsværktøjer*, der kan understøtte og stimulere elevernes refleksion

Redskabets placering i uddannelsesforløbet

Hele uddannelsesforløbet – *GF1*, *GF2* og *hovedforløbet*.

Introduktion til redskabet: Baggrund og inspiration

Kortlægningen af praksis og opsamlingen på temamøderne finder et potentiale i, at lærerne bevidst arbejder med at blive faglige rollemodeller for på den måde særligt at understøtte elevernes karakterdannende refleksion. *Ved en faglig rollemodel forstås i denne sammenhæng en person, der kan mo-*

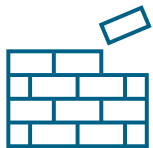
tivere, inspirere og vise vejen for eleverne på en erhvervsuddannelse, fordi personen enten selv har opnået succes ad den vej, og som i sine handlinger og væren udtrykker vigtige karakterstyrker for faget.

Et helt centralt karakterdannende element i elevernes uddannelsesforløb er deres møde med skolens lærere. Lærerne bidrager på adskillige måder til elevernes karakterdannelse – herunder ofte ubevidst og indirekte. Indirekte og mere eller mindre ubevidst ved at udtrykke fagets historie, værdier, traditioner, normer, faglighed, dyder og nødvendige karakterstyrker overfor eleverne gennem egne handlinger og fortællinger. Både handlinger og fortællinger forholder eleverne sig til, og når de oplever læreren som inspirerende søger de at gøre det til deres egen kultur, faglighed og fagidentitet.

Dette redskab skal styrke lærernes bevidste arbejde med at blive faglige rollemodeller. Ved at styrke lærernes bevidste arbejde med at blive faglige rollemodeller kan relationen mellem dem og eleverne blive en måde at styrke elevernes karakterdannelse – herunder særligt den karakterdannelse, der knytter sig elevernes karakterdannende refleksion om deres nutidige og fremtidige identitet som faglært. Redskabet kan bidrage til det bevidste arbejde ved, at lærerne og praktikvejlederne:

- Bringes til at reflektere over deres muligheder for at blive faglig rollemodel for eleverne, og hvilken faglig identitet de ønsker at give udtryk for
- Inspireres til at finde ud af, hvordan de selv i ord og handling kan udtrykke en stærk og inspirerende faglig identitet
- Får inspiration til, hvordan de gennem samtaler med eleverne og refleksionsøvelser kan bidrage til elevernes karakterdannende refleksion

Forslag til indhold

Redskabet forventes at tage form af en vejledningspakke til faglige rollemodeller og mentorer, der skal støtte lærere og praktikvejledere til at træde ind i arbejdet som rollemodel for eleven. *Ved en faglig rollemodel forstås, som nævnt, en person, der kan motivere, inspirere og vise vejen for eleverne på en erhvervsuddannelse, fordi personen enten selv har opnået*

succes ad den vej, og som i sine handlinger og væren udtrykker vigtige karakterstyrker for faget. For at hjælpe rollemodellen til at strukturere samtalerne og stimulere elevernes refleksion, forventes redskabet også at omfatte samtaleredskaber og refleksionsværktøjer.

Vejledning til rollemodeller

Vejledningen skal give anledning til refleksion hos lærere og praktikvejledere
Vejledningen kan med fordel først rammesætte, hvorfor opgaven som rollemodel er vigtig for elevernes karakterdannelse, og hvorfor det derfor er vigtigt, at fx lærere og praktikvejledere arbejder bevidst med at blive faglige rollemodeller. Den skal vise, hvordan man som rollemodel kan stimulere den enkelte elevs refleksion over sin faglige identitet.

Derefter vil det være meningsfuldt, at vejledningsmaterialet gennem spørgsmål giver anledning til refleksion på linje med den refleksion, som man ønsker at igangsætte hos eleverne, over deres fagidentitet, dyder og karakterstyrker i deres fag, vigtige personlige kompetencer osv.

Ligesom i refleksionsværktøjerne, som er beskrevet i redskab 3.2, kan vejledningsmaterialet til rollemodellerne tage udgangspunkt i dyder og karakterstyrker i deres faglige praksis. Vejledningsmaterialet kan derfor også lægge op til, at lærere og praktikvejledere først tænker over, hvordan generelle dyder og karakterstyrker er vigtige i deres fagidentitet, eller hvordan konkrete eksempler fra deres faglige praksis udtrykker generelle dyder og karakterstyrker:

- *Fra generelle dyder til egne konkrete erfaringer:* Vejledningen kan på den ene side have fokus på at igangsætte refleksioner over, hvilke dyder og karakterstyrker, der er vigtige i deres fag i en almen forstand, og give anledning til, at rollemodellen finder frem til konkrete eksempler fra deres egen faglige praksis, der udtrykker karakterstyrkerne og dyderne.
-
- *Fra egne konkrete erfaringer til generelle dyder:* Redskabet kan på den anden side have fokus på, at lærerne og praktikvejlederne først finder frem til eksempler fra deres egen eller andres praksis, som udtrykker, hvad der gør en god fagperson i deres fag, og derefter prøver at koble eksempler til mere generelle dyder og karakterstyrker.

De to retninger for refleksionen er illustreret i figuren på næste side.

Sammenhæng mellem dyder, karakterstyrker og konkret faglig praksis

Vejledningen skal give anledning til formidling af faglig identitet

Et væsentligt element i vejledningen er også, at den kan gøre lærere og praktikvejledere klar til at arbejde med *deres personlige fortælling*. Herunder ved at anspore lærere og praktikvejledere til fx at udvælge:

1. Hvilke dyder, karakterstyrker og personlige kompetencer, de synes er vigtigst at udtrykke i ord og handling som faglig rollemodel
2. Hvilke eksemplariske fortællinger fra deres egen eller andres faglige praksis, de kan bruge sammen med eleverne, når de i ord skal beskrive, hvad der gør en god fagperson inden for deres fag
3. Hvilke spørgsmål, de synes er vigtige at stille eleverne, der kan få dem til at overveje, hvem der er deres faglige rollemodel

Refleksionen og udvælgelse alene og i fællesskab

Vejledningen kan lægge op til, at refleksionen og udvælgelsen skal finde sted alene hos læreren eller praktikvejlederen. Men den kan også lægge op til, at lærerne og praktikvejlederne bruger deres fagteams eller andre lokale og undersøgende, professionelle læringsfællesskaber til at styrke deres bevidste arbejde med at blive faglige rollemodeller for eleverne.

Eksempel på en disposition for vejledning

1. Introduktion: Hvad er en rollemodel, og hvad er dine opgaver?
2. Hvilke dyder, karakterstyrker og personlige kompetencer er der i dit fag?
3. Din fagidentitet i mødet med eleverne i ord og handling
4. Gør dig klar til at blive rollemodel i dit fagfællesskab

Samtaleredskaber og refleksionsværktøjer

Elevernes refleksion over og bevidsthed om, hvad der gør en "god faglært" kan (som nævnt i redskab 3.1) stimuleres mere eksplicit ved at drøfte med dem, hvilke karakterstyrker de oplever som centrale inden for deres fag eller de erhverv, som deres uddannelse retter sig mod.

En opgave, som lærerne og praktikvejlederne kan give eleverne, er fx at gøre sig tanker om, hvem der er deres faglige rollemodeller, samt hvordan de forestiller sig selv at kunne være rollemodel for andre inden for deres fag og erhverv. Fire centrale spørgsmål kan her fx være:

- Hvad er en rollemodel for dig? Hvornår er nogen en rollemodel?
- Hvilke rollemodeller (alle er tilladte!) har du inden for dit fag? Hvad gør de, som du godt kan lide?
- Kom med et eksempel en situation, hvor du var en faglig rollemodel for andre? Hvad gjorde du?
- Hvad skal du gøre for at være en faglig rollemodel i fremtiden?

Flere spørgsmål kan tænkes at være relevante. Hvis de seks dyder og 24 karakterstyrker har været en del af undervisningen, kan spørgsmålene til eleverne også gå mere præcist på, hvilke dyder og karakterstyrker deres rollemodeller eller de selv giver udtryk for.

Læreren eller praktikvejlederen kan stille eleverne spørgsmålene som en del af undervisningen eller praktikforløbet, elevernes svar dokumenteres på en tavle eller et stykke papir. Men det kan også tænkes, at eleverne i en undervisningssituation fx skal stille spørgsmålene til hinanden i små grupper. I grupperne kan læreren bl.a. bruge samtalekort med spørgsmål, små sproglige stilladser, hvor eleverne skal færdiggøre sætninger (fx "NN er en faglig rollemodel, når..., fordi...", "jeg var en faglig rollemodel, da jeg YY, fordi...") osv.

I elevernes grupper kan de have til opgave at lave produkter (fx en lille skriftlig opgave, videooptagelse, billede osv.), som dokumenterer deres svar, og som de kan vise til læreren og resten af holdet.

Anvendelse af elevernes produkter i teams

Arbejder lærerne i teams med at blive faglige rollemodeller, kan de produkter, som læreren, praktikvejlederen eller eleverne skaber, være et muligt udgangspunkt for at få fælles indsigt i, hvordan eleverne forholder sig til deres faglige identitetsdannelse, og hvad de identificerer som vigtigt.

Ved at inddrage uddrag af elevprodukterne i teamsamarbejdet, giver det mulighed for at evaluere, hvordan man på tværs af fag arbejder med karakterdannelsen eller den karakterdannende refleksion – herunder, hvordan det hænger sammen med lærernes eller praktikvejledernes bevidste arbejde med at blive faglige rollemodeller.

Fra et læringsperspektiv vil det være afgørende også at kunne sætte ord på, hvordan eleverne flytter sig i forhold til erhvervelsen af forskellige karakterstyrker, som spiller en rolle i udøvelsen af faget.

Ved at bringe disse erfaringer ind i et teamsamarbejde vil man i fællesskab med kolleger kunne overveje passende strategier til at støtte elevernes forskellige karakterstyrker og karakterdannende refleksion.

Eksempler og litteratur til videre læsning og inspiration

Herunder findes inspirationsmaterialer, eksempler og erfaringsopsamlinger knyttet til rollemodeller samt litteratur vedr. teamsamarbejde og professionelle læringsfællesskaber, der kan inspirere arbejdet med at udvikle de forskellige redskabselementer yderligere.

- Børne- og Undervisningsministeriet (2019): *Inspiration til styrket praktikvejledning på social-og sundhedsområdet – En erfaringsopsamling fra praksis*: <https://emu.dk/sites/default/files/2020-02/Styrket%20praktikvejledning%20p%C3%A5%20social-%20og%20sundhedsomr%C3%A5det.pdf>
- Erhvervsskoleelevernes ElevOrganisation (EEO) gennemfører aktuelt et ung-til-ung projekt med titlen "Vejen til en erhvervsuddannelse". Her får elever i 7.-10. klasse mulighed for at møde unge fra erhvervsuddannelserne, som brænder for deres fag, og som med stor passion kan fortælle, hvorfor de er blevet lige netop tømrer, anlægsgartner eller procesoperatør. Projektet består af et landsdækkende korps af unge rollemodeller fra EUD og EUX, der gennem *personlige fortællinger* skaber et nuanceret billede af erhvervsuddannelserne, samt hvad man har af muligheder med et svendebrev i hånden. De sætter ansigt på dem, der tager en erhvervsuddannelse og inspirerer elever i hele landet med deres faglige stolthed, passion og erfaringer. Projektets metoder kan være til inspiration: <https://vejentileud.dk/>
- Rambøll (2018): <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/erhverv/pdf18/aug/180831-kortlaegning-styrket-soegning-og-gennemfoelse-af-eud.pdf?la=da>
- Fonden for Entreprenørskab: *Hvilken betydning har rollemodeller for, om unge vælger at blive iværksætter?* <https://www.ffe-ye.dk/media/785752/hvilken-betydning-har-rollemodeller-for-om-unge-vaelger-at-blive-ivaerksaetter.pdf>:
- Danmarks Evalueringsinstitut om teamsamarbejde om undervisningen på erhvervsuddannelserne: <https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/5-elementer-godt-teamsamarbejde-om-undervisningen-paa-erhvervsuddannelser>
- Vidensnotat på emu.dk om professionelle læringsfællesskaber: <https://emu.dk/sites/default/files/2019-01/EUD.%20LIP.%20Vidensnotat%203.pdf>

Det kræver SKILLS
at tage en erhvervsuddannelse!

DM Skills